

Om Henry Ussing på vej væk fra præsteår i Vejlbj

- og om hans efterfølger der, Chr. Welding

Af Carl Trock

I. Sognepræst i Vejlbj 1882-1891

11/9 1882 udnævntes den 27-årige Henry Braem Ussing¹ til sognepræst i Vejlbj, et landsogn med 1.500 indb. 4 km fra Århus' centrum. Det adskilte sig næppe fra andre landsogne, udover at nogle indremissionærer tidligt havde vakt en kreds i sognet.

Ussing var af gammel præste- og embedsmandsslægt. Faderen var professor og regensprovst, hans fag var klassisk filologi og arkæologi. I hjemmet var man kirkevnt, men kristendom talte man blufærdigt ikke om til daglig.

Efter 4 intense studieår blev Ussing teol. kandidat 1877 med god, ikke fornem eksamen. Han fik legater til studierejser, først til Tyskland, 1881-82 til England. Hvad han især beskæftigede sig med var apologetik og dogmatik, men også med de tyske og engelske kirkers liv og virke. I studietiden havde han hjulpet sognepræst Christen Møller², Skt. Pauls kirke med børnegudstjenester. Da venften Jul. Friis Hansen³ læste til teol. eksamen lovede han denne at forestå søndagsskolen i Jægergade på Nørrebro i Kbh. Københavns Indre Mission var så opmærksom på den unge mand, at han 1880 kom til at repræsentere Danmark ved 100 års festen i London for de engelske søndagsskoler⁴.

Sine første ansøgninger om præsteembeder havde han sendt fra Rom, hvor han med sin familie foretog en forlængelse af studierejserne. Hjemme i Danmark ventede efter 1 1/4 år hans forlovede Marie Blom, 4 år ældre end Ussing⁵. En stærk personlighed som han havde mødt i søndagsskolearbejdet, hun kom fra et ganske kirkevnt hjem.

Efter ordinationen og bryllup ugen efter ventede der den vordende

familie boligproblemer, de 1.500 indb. i Vejlbj havde måttet søge deres præst i Aarhus. Det fandt bisp og stiftsprovst var i orden, ikke Ussing. Efter bryllup kunne ægteparret flytte ind i en lejet lejlighed, midtvejs mellem Aarhus og Vejlbj. Da Vejlbj kommune, ikke helt glat, tilbød en byggegrund i landsbyen, gik det lettere med at få embedslån til en bolig i sognet, at forrente og afdrage over en årrække, og foråret 1884 kunne de flytte ind i en bolig som sognepræsten endnu i 1947, hvor tidens almindelige installationer var kommet til, kaldte udmærket. Nu havde præsten studerekammer og et åbent hjem for nye initiativer i sognet. Da havde Ussing 25/9 1883 forsvaret en licentiatafhandling om "Den kristelige Vished" og var rede til praktisk præstegerning.

1888 begyndte Ussing at udsende trykte årsberetninger om arbejdets fremgang i "Vejlbj Sogne-Mission". Det var begyndt Allehelgensdag med et menighedsmøde i præstegården. Målet var, at "Sogne-Missionen maa blive selve den levende Menigheds Gjerning". Den første og største gerning var søndagsskolen, som Marie U. gav stødet til, for at føre alle de børnedøbte små til Herren, nåden givet i dåben medførte et stort ansvar. Hver 14. dag samledes regelmæssigt gennemsnitligt 150 børn, dertil kom børnegudstjenester til jul og påske. I de første 2 år holdtes månedligt "Themøde" for arbejdere og deres hustruer. I de sidste 2 år overtog Sogne-Missionen de ugentlige bibellæsninger; da indsamlinger ikke kunne dække udgifterne til kirkens oplysning, flyttedes de til Missionens lokale. Tillige kom en kirkelig læsekreds, hvor deltagerne betalte til kirkelige blade, som cirkulerede, unge piger kunne få et mindre hold blade, mens mindrebemidlede kunne modtage "udcirkulerede" blade til stærkt nedsat pris.

For de unge var der holdt månedsmøder, særskilt for karle og piger. De første tog de missionselever⁶, som Ussing oplærte, sig af, mens arbejdet for pigerne fra Sogne-Missionen blev til en forening, "det hvide Kors", stiftet 12/10 88 af Marie Ussing. Her kom 54 medlemmer. De samledes hver anden uge til foredrag, sangøvelser og oplæsning, samt bøn og salmesang. Økonomien hvilede i sig selv, uanset at der betaltes bidrag til lokalet.

I 3 år havde præsteboligen været brugt, men vinteren 1887-88 måtte der lejes et lokale i skolen, hvor også skolestuen kunne bruges. Siden var der kommet bedre lokale i førstelærerens ledige lejlighed. Det havde været knapt med penge, dels fordi der i de ugunstige tider ikke var samlet ind. Men forude tegnede det lysere.

Ussing sluttede 1/2 89 med tak til Herren, som har givet os opgaven og hjulpet hidtil. Han svigter ikke, nu hvor "Menigheden for alvor vaagner til Bevidsthed om sit hellige Kald", og hvor Herren giver den større opgaver.

Sogne-Missionens årsberetning for 1889 melder, at fra nytåret kom "Husbesøg" stærkere frem og at sognet var inddelt i 6 distrikter, hvor troende mænd og kvinder, der oftest havde virket i menigheden ved sygebesøg, tilbød at besøge de fattige familier. Kun i enkelte tilfælde blev der ydet materiel hjælp, formålet var at bringe Guds Ord i hjemmene og vejlede i kærlighed. Herren havde velsignet den ringe begyndelse, og den gav stødet til oprettelse af "Foreningen til Arbejdernes Selvhjælp i Vejlbys"⁷, ikke for at lindre nød, men for at formidle at arbejderne kunne spare op, så de kunne have noget under arbejdsløshed. Denne rent humane (altså ikke kristelige) forening ledes "naturligvis ikke af Menigheden", men den glæder sig over dette barn og nedbeder om velsignelse derover.

Lærerskifte og opsagte lokaler førte "ved Herrens Hjælp" til, at en plan om et "Menighedshjem" offentlig fremlagdes 3. maj ved et møde i kirken og 11/12 1889 kunne hjemmet "Emmaus" indvies, "trods Verdens Modstand og Guds Børns Vaklen", for Herren gav sin velsignelse – og et lån var til at opnå. – Fra "de snævrere Menighedsmøder" dannedes "Vejlbys Menigheds-Samfund", der ejer Emmaus og dets "Ældste" i alt 12 råder derover. Det samfund er nu "den blivende og virksomme Bærer af Sognemissionens Gjerning". Med Emmaus og "Samfundets Organisation" har Sogne-Missionen fået fast grund, mente Ussing. – I Indre Missions Tidende 1890 (247ff) skrev U. om "Missionshuse og Menighedshjem", de sidste fandt han ligeså betrygget i Vejlbys som missionshuse, for der var et "Menighedssamfund bestaaende af en sluttet Kreds af Troende, der ved Guds Naade har faaet Mod til at tage Menighedens Ret og Byrde op". Samfundet har selv "Nøglerne" og ingen bliver medlem uden en åben bekendelse og medlemmer kan udelukkes. Det styres af en "Kreds af Ældste", som, om man vil, kan kaldes en bestyrelse, præsten er efter sin embedsstilling også Ældste, men behøver ikke at være styrende Ældste⁸. – Men fremtiden? spurgte U. og svarede: Fulde garantier gives ikke.

Hele året havde missionselever afholdt forsamlinger på Vejlbys Fed ofte for over 60 mennesker hedder det videre i beretningen for 1889. Den fortsætter: "De snevrere Menighedsmøder" [var det i sognet navnet for Menighedssamfundet?] fortsattes i troendes hjem, ligeså

pigernes "hvide Kors". Af de menighedsmøder var "i Oktober udskilt en snævrere Kreds" på 12 medlemmer, der samledes i præsteboligen hver 14. dag, "udelukkende" om det kristelige, "Guds Ord og Kirkens Historie" for at nå "en inderligere udvikling af det personlige Trosliv". [Var de 12 i den "snævrere Kreds" de Ældste med "Nøgler"?]

Beretningen af 1/2 91 var underskrevet 26/1 90 af 4 lægfolk og Ussing. Her aflægges også regnskab, indsamlet er 147 kr., de 45 kom fra Århus-folk⁹, og udgifterne var 132 kr. Sogne-Missionens regnskab var ført særskilt, for brug af Menighedshjemmet betaltes 60 kr. i leje.

De samme 5 personer står 1/2 91 for en meget kortere årsberetning for Sogne-Missionen i 1890: Emmaus har været til stor velsignelse for den "troende Menighed", samfundslivet er plejet og udviklet og ved at leve sig ind i hedningemissionen. Ved kirkehistoriske foredrag, bibellæsninger og arbejdersmøder er der "virket for videre Kredse". Smitsom sygdom har hæmmet søndagsskolen; men en større kreds af menigheden vil her nu virke med friske kræfter. Det "hvide Kors" og en mindre pigekreds er sammensmeltet til en pigekreds, ynglingeforeningen fik "et Stød" ved et møde og er sidst på året begyndt så småt. Fattigplejen er øvet i stilhed, og månedsmøderne er, "trods Missionselevernes Bortrejse" genoptagne. "Aaret har gjennebgaaende været af de stille". – Vi spørger i dag: Er sognet som dets præsts energi noget slidt?¹⁰ –

Årsberetning for 1891 skrev Ussing i Valby 3/2 92 på "de Ældstes" og egne vegne: Der synes dannet en fast kreds som vil ofre til at nedbringe lånet til Emmaus, så det kan være udbetalt på 15 år. Vennerne har været samlet til samfundsmøder og kredsmøder for hedningemissionen året igennem. Søndagsskolen har trivedes godt under trofaste medarbejdere; pigeforeningen har været til stor glæde, året igennem har der været samlet over 30 medlemmer, ynglingeforeningen har haft det vanskeligere med kun få stadige medlemmer. "Herren give den Kraft og Væxt". Sogneplejen har virket i stilhed og læsekredsen har virket som hidtil. På "Feddet og i Krattet" har der været et par møder. Et nyt arbejde er en traktatmission, som hver søndag uddeler blade, og med et Samfundsbibliotek er gjort en lille begyndelse. Bibellæsninger over Romerbrevet er holdt ved Ussing, mens læsninger over lidelseshistorien havde en indremissionær holdt i fastetiden. Gamle venner, nu missionskandidater, har holdt møder, og det har også udensogns præster m.m. – Så nævner Ussing

sin forflyttelse fra 25/10: Herren har hidtil hjulpet os, så arbejderne har kunnet bæres af "Menighedens egne Kræfter". Dertil føjede Ussing en inderlig bøn om, at Sogne-Missionen må bæres af vennernes tillid og troens forbøn og kærlige gaver.

Det er nævnt forud, at Københavns Indre Mission fik indbydelse til 100-års festen for de engelske søndagsskoler og lod Ussing repræsentere sig. "The Sunday School Union" med 1 million børn og over 100.000 lærere var indbyder. Fra England havde sagen bredt sig ud over verden og 12 millioner børn var med og der var 1½ million medarbejdere i søndagsskolen. Fra beretning om festbegejstringen i London sluttede Ussing med forholdene i Danmark med vel 10.000 børn og 500 medarbejdere, nået i de sidste år. Måtte 1880 begynde en ny æra i søndagsskolen herhjemme, skrev Ussing i Berlingske Tidende.

I oktober var Ussing bedt om i Roskilde konvent at holde foredrag om "Søndagsskolens Betydning for Kirke- og Menighedsliv". Her kaldte Ussing søndagsskolen for en samfundsmagt i England og i Amerika, samt i Tyskland, hvor sagen først mødte stor mistro. Nu er den af de kirkelige autoriteter betragtet som en af de mest betydningsfulde virksomheder.

Ussing fortsatte med henblik på de hjemlige forhold: Søndagsskolens mål er Guds rige. Når menigheden er forvalter af Herrens nådemidler, så har den pligt til at sørge for, at de børn, der døbes, får en kristelig opdragelse. Pligten har først forældrene; men når opgaven er større end forældrene ofte evner, får skolen sin opgave. Under folkekirkelige forhold er den ikke blot statens skole, men også kirken. Afsluttende kommer konfirmationsforberedelsen, hvor børnene bliver myndige medlemmer af menigheden. Men præstens gerning er kun kortvarig. Målet nås kun, hvoraf alle 3 faktorer samvirker godt, men ikke hvor der er mangler. Men enhver som lever af Jesu kærlighed kan ikke undlade, efter evne, at søge at få oprettet, hvad der måtte være forsømt. Her må søndagsskolens betydning anerkendes.

Aldrig før har vantroens røst eller sekterne lokket så ivrigt som nu, de umyndige står mere i fare end nogensinde. Har vi børnene, da har vi fremtiden. Søndagsskolen arbejder ikke blot for at påvirke børnene, men giver også velsignelse til lærerne; de må grunde alvorligere over Guds Ord, og den fælles virksomhed styrker trosliv og kristent samliv. Der er noget idealt i at menigheden som helhed arbejder for

opfyldelsen af fadderpligten for de barnedøbte. Det kraftige kristelige og kirkelige liv i England og Amerika har for en stor del sin grund i søndagsskolen. Endnu et. Lader vi det middel ligge, vil andre sikkert bruge det. Hvad vi ikke gør, det gør sekterne, som for længst har indset søndagsskolens betydning. Må folkekirken herhjemme helt og fuldt bære søndagsskolen frem, sluttede Ussing foredraget.

I drøftelsen bagefter gik fremtrædende gejstlige imod Ussing, de var betænkelige ved at skille børnene ud fra menigheden, frygtede også for et usundt pres på børnene, andre støttede ham.

Yderligere stimuleret af det senere studieophold i England fik Ussing her et videre virkefelt. 1/2 1884 og 5 år frem redigerede Ussing Søndagsskole-Tidende, et særtryk af det af provst J. Vahl udgivne Almindelig Kirketidende¹¹. – Maj 1885 indbød Indre Missions "Udvalg for Børnegudstjenester og Ynglingeforeninger" til møde i Odense. Her vendte Vilh. Beck sig mod børnegudstjenester, en sag for sekterer. Vel havde St. Stefansforeningen opfordret alle lærere til at oprette søndagsskoler. Skal sagen fremmes, må det være "en Blomst af de Helliges Samfund". Beck var også imod de skolers klasseinddelinger såvel som mod forklaringsmøderne, der hindrede lærernes selvstændige tænkning. Nu skulle Ussing holde foredrag efter at han havde gendrevet Beck. Søndagsskolen skulle lære børn og lærere at blive fortrolige med Bibelen. Arbejdet skulle formes, så børnene kunne tilegne det gennemgåede.

I efteråret 1884 havde der på flere hold været tale om at sammenlægge de 4 store foreningsarbejder af Axel V. Jacobsen, Københavns Indre Mission, Stefansforeningen og Indre Mission. Det var Ussings ønske, men et fællesudvalg gik også an. Det strandede, især på mistænksomhed i Indre Mission. Københavnerne og Stefansforeningen havde planer om at Ussing skulle være rejsemissionær, det stoppedes da også¹².

1/8 87 gjorde Ussing sig nye tanker i Søndagsskole-Tidende. Kirkelige initiativer havde oftest kun en bestyrelse bag sig, ingen medlemmer. Hvor en forening fik medbør, undgik man fare for, at alle og enhver tror at kunne blive medlem, og foreningens kirkelighed var sikret. Men den er ikke mere sikret mod verdsliggørelse end selve den "store Forening, der kaldes "Kirken"". De der har omsorg for en forening søger ved åndelige betingelser at sikre, at kun levende, troende mennesker kommer med og ikke blot går med, fordi arbejdet er blevet moderne. Det skel en forening sætter mellem sine med-

lemmer og dem udenfor rummer en anden fare, at det sættes lig med skellet mellem Guds børn og verdens børn, og at medlemmerne mener at have attest på, at de er sande kristne. Svinger en forenings bestyrelse ansvaret overfor idealet, så er der ingen til at gribe ind. Al tale om frihedens ansvar i 1848 var ikke en drøm, ansvaret har en opdragende virkning. Sådan kan medlemmer af en forening også få større interesse for formålet ved at få indflydelse. Får man ikke indflydelse over en sag, bliver man let stående på afstand af den. Det er et spørgsmål, om sådanne ordninger ikke hænger noget sammen med vort kristenlivs svaghed. Størstedelen har kun modtagelighed, de få, der har mere, bliver ledende, og leder bedst ved ikke at bindes af dem, der står for lavt til at gavne ved deres indflydelse. Der er noget umyndigt ved sådan ordning, og gavner det, at kristenfolket er så lidt myndigt.

1888 gik Ussing et skridt videre i den 38 sider store "**Om vor Gudstjeneste**. Bidrag til *Forstaaelse af Gudstjenestens Væsen og historiske Udvikling* Med Henblik paa *Kirkelivets Opgaver i vor Tid*". De opgaver ridsede U. op på de 3 sidste sider: Vor gudstjeneste vil atter nærme sig sit gamle forbillede, men er det rigtigt, at den har 2 midtpunkter: prædikestolen og alteret? Vil det ikke være rigtigere at søge mod 2 forskellige slags tjenester, en prædikentjeneste og en altertjeneste. "Principernes Renhed taler for en Deling", for nu tages der noget fra begge dele, imod taler at vi ikke har oldkirkens skel mellem katekumener og troende. Det kan ikke siges, at altergangen samler de troende "til inderligere Samfundsliv i Bekjendelse og Tak". Troende går for sjældent til alters og evangeliets modstandere har åben adgang til nadverbordet og "komme der tidt i Mængde. Vort offentlige Kirkeliv mangler alt Skjel". Men skal en deling få åndelige sandhed, "maa man først væsentlig ændre Kirkens Forfatning".

Anerkender man det som et historisk faktum, "at den troende Menighed i Folkekirken er indblandet i Verden, som dog ved Daaben er bragt indenfor" og vover man ikke et brud her, og lader "den levende Menighed udskille sig lidt efter lidt ved Aandens Kraft", så må gudstjenesten bevare sin dobbelthed. Ordets forkyndelse må virke til opvækkelse af de døde til udvikling og beredelse af de levende. Er der en menighed, "om end i Spire", bør denne også have sin ret og ikke alt indrettes for dem, der ikke er kristne. De troende bør dog have hjemme i Guds hus og modnes til en altertjeneste efter de-

res trang. Vor gudstjeneste vil med tiden forme sig som i oldkirken, så nadvertjenesten lukkes for dem, der ikke hører til den levende menighed. Når udsondringen bliver åbenlys vil den sandsynligvis medføre en væsentlig ændring i kirkens forfatning og dens livsvilkår. Nadverbordet fejres privat mellem de troende, mens de kristne ved offentlige gudstjenester vidner for verden: "Gud er iblandt os". Når forfølgelserne kommer vil de kristnes samfundsliv bæres af Helligånden, så Herren selv vil kendes midt blandt dem med sit "Fred være med eder" og menigheden behøver blot at synke ned for hans fod med et "min Herre og min Gud!"¹³.

Nu havde først 39 ansete mænd, siden 120 flere for at skabe balance kirkeligt som politisk, henvendt sig til Det kirkelige Raad (KhS 1995 139) om oprettelse af "en almindelig og kraftig Menighedspleje", som rådet til dels forkludrede. Ved "det tredje kirkelige Møde" indledte Friis Hansen og H. Westergaard om "Kirkelig Fattigpleje". Den første sagde bl.a.: Både staten og kristelig barmhjertighed har en opgave, og ingen af parterne bør tage hele opgaven. Godgørelsen er godt, men det er bedre at handle ret, og har samfundet forurettet de små, må lovgivningen rettes. Vi må gøre os klart, at en stor del af nøden kan velgørelse ikke afhjælpe, det må nye love. Men der er nød, hvor penge ikke hjælper, men hvor kærlighed må til. Hertil behøves en organiseret frivillig kristelig fattigpleje eller rettere en folkekirkelig fattigpleje. Det er altid den kristne menigheds ære og forret, at den var radikal i kampen mod det onde, sagde Harald Westergaard og fortsatte: Den største velgerning der kan vises et menneske, er at hjælpe det til dets sjæls frelse, men den der vil tale om Guds kærlighed må også have øje for timelig nød, her må der en organiseret menighedspleje til; men den nød der skyldes samfundsforholdene vil menigheden, der er sin opgave bevidst, modarbejde. Tusinder sukker efter arbejde, andre efter fritid. Der er noget at tage fat på for de kristne, at bringe samfundet til bredere erkendelse, og fra menighedsplejen vil der udgå impulser dertil. Det er "en Plet paa den danske Menighed, at den ikke har haft Øje for denne Samfundsudvikling". Det må være en sorg for hver kristen, at de fattige vender sig fra os, deres sande venner¹⁴.

Vilh. Beck skulle ikke have noget organiseret, for de "troende samles og taler sammen om deres nødlidende Brødre og gaar selv ud med Hjælp" [i små landsogne.] Heller ikke Ussing skulle have en folkekirkelig fattigpleje: Folkekirken er "en underlig Blanding, men saa længe den her Hals- og Haandsret over Menighedens Daab og

Nadver, og saa længe vi selv ved Daaben indlemme alle i den, tør vi ikke betragte den som os uvedkommende". Vi *må* vælge: "Enten er det Uret at døbe alle og saaledes indlemme dem ikke blot i Folkekirken, men i Herrens Kirke, og da bør vi bryde med denne Ordning. Eller det er Ret og stemmende med Herrens Villie, og da tør vi ikke undslaa os for at tage Folkekirkens Byrde op. Folkekirken er en *Op-gave*" så længe vi bliver i den. Derfor er det i tidens krav, "at den levende Menighed, der alene har aandelig Ret til at være Kirkens Subjekt, træder frem for at blive, hvad den bør være". Dertil er kirkelig fattigpleje et velsignet middel. Vist er det endnu ikke menighedens fulde liv at bære byrderne, "der hører ogsaa Rettigheder til, som vi endnu mangle i vor Kirke".

Ussing manglede selv endnu en redegørelse for "Socialisme og Kristendom", den kom senere i 1889. Her hed det: Kristne har ofte sagt, "at Socialisme er slet og ret antikristelig". Svaret lyder: Det er fordi kristendommen holder hånden over den bestående uretfærdighed. Men socialismen er dels et stort etisk princip, som "vi fuldt ud maa gjøre til vort", dels en økonomisk teori, der kan prøves videnskabeligt og dels "en hel ny Livsanskuelse", som ingen kristen kan enes med, for den er stik modsat kristendommen; men det sidste hænger ikke nødvendigvis sammen med de to første principper. Det er en forunderlig alliance mellem de fattige og den vantro materialistiske filosofi. Hvorledes kan socialister glemme, "at deres dybeste Motiv er et ethisk, helligt Krav?" Men de besiddende har en stor del af skylden for alliance, da Manchester-principperne er aldeles materialistiske. Systemet har lært arbejderne den materialistiske livsbe-
tragtning. Skal de truende farer afvendes, er det "de besiddende Klasser, der først maa omvende sig". Og den fortryllelse, der har gjort de besiddelsesløse til allierede med gudsfor nægternes filosofi, er næppe stærkere end at snart mange af de små vil føle, "at Guds Kærlighed dog er bedre Sol at leve under."

Det sociale spørgsmål kræver at løses. Sker det ikke på anden måde, så vil de fattige "selv forsøge at sætte deres Løsning ind i Verden, og da er der meget, der falder". De besiddende kan endnu løse det – på "én Betingelse; at Kristendommen faar Lov at blive den stor Livsmagt og gennemtrænge Samfundets Love og dets Færd", sluttede Ussing¹⁵. – Ussing kunne bevæge sig ud i extremiteter, som der blev taget blidt på.¹⁶

På Bethesdamødet 1890 deltog Ussing flere gange i forhandlinger, først om forslaget om oprettelse af et Menighedskonvent, diplo-

matisk kaldt et supplement til Det kirkelige Raad.¹⁷ Her var yderpunktet Vilh. Beck, der bag så tanken om en kirkeforfatning, hvor de hellige altid vil være i mindretal og Jens Nørregaard¹⁸, der ikke kunne "se bort fra Folkekirken", omend den fra hans side set kun var et mellemled, hvor sandsynligvis levende kristendom kunne gøre sig gældende. Derimellem hævdede Ussing et andet alternativ: Enten må menigheden gennemtrænge det folkekirkelige legeme eller træde ud, hvis det er ugørligt.

Siden tog Ussing ordet menighed op til overvejelse, bl.a. ved debatten om menighedspleje var ordet blevet så slidt, at der i stedet måtte tales om den levende menighed for at klargøre det egentlige skel. Det må være muligt at "sætte Skjellet med aandelig Ret og afgrænse Menigheden paa en paaviselig og dog berettiget Maade". Om et af mødets emner fællesbønnen måtte Ussing slutte sig til Westergaard og spørge: Hvad er det, der hindrer fælles bøn? Det er først dansk undseelse, dernæst skyldes det, at luthersk kristendom så afgjort og ensidigt sigter på den enkeltes *personlige* kristendom, men da er opfattelsen af Guds rige ikke udviklet helt. Fællesbønnen hører næppe til i en offentlig forsamling, men i "de Smaa Kredse", hvor det hjertelige samvær samler Herrens venner og bønnens bånd løsnes. Derfor skal fællesbønnen udvides og samfundslivet udvikles i flere former. Menighedens bøn og længsel bliver da et led i det store spørgsmål: Hvor er menigheden?

Såvidt det egl. Bethesdamøde og Ussings deltagelse deri.¹⁹ Men i et aftenmøde 15. okt. i tilknytning til mødet lagde Ussing op til handling for at modvirke hovedstadens kirkelige nød.²⁰

Ved at fremdrage Ussings indsats som sognepræst i Vejlbj og tillige hvad han fremhævede i de år som flittig skribent og foredragsholder m.m. er søgt belyst hans overvejelser om enkeltheder indtil de sorteredes og samledes i hans hovedværk, foredragene november 1889: "Tanker om Menighedsliv og Kirkeliv". Men den meget litteratur derom har det syntes overflødigt på ny at referere dette hans skelsættende værk.²¹ Men i det følgende skal det i stedet vises hvorledes anderledes tænkende folk i Københavns Indre Mission vurderede Ussing.

II. Om Ussing som missionssekretær i Københavns Indre Mission?

*Fra brudstykker af breve og et par breve.*²²

*R. Volp*²³ til *Peder Madsen* 8/12 1888: ... "Jeg maa dog gjøre gjældende, at vore Medhjælpere vælges af Hovedbestyrelsen, da de er dens Medhjælpere; men det er i sin Orden, at Udvalgene høres...". Den 18. ds. kommer spørgsmålet om redaktionen af vort blad for i bestyrelsen: Steen vil gerne vige; Schat Petersen er villig til at forhandle om sagen, "Westergaard vil afsætte ham til Fordel for Ussing! Dette gaar jeg aldeles ikke ind paa. Højest Ussing ved Siden af Schat Petersen"²⁴.

P. Madsen til *V. Schousboe*²⁵ 10/2 89: ... "Jeg vedlægger her et Act-stykke fra Westergaard, som jeg tænker vil interessere ... han er et meget uklart Menneske; der er maaske noget i, at en Bestyrelse, der tager saa lidt Deel i Arbejdet udadtil som de fleste af os, i Længden vil faa vanskeligt ved at bevare Tilliden i Arbejdskredsen, der bestandig fyldes med Kritik fra Beckianere over Ledelsen; men hans positive Forslag var jo rigtignok meget umoden; hvad mener Du? Unægtelig er det, at Indtægterne aftager foruroligende; hvis ikke Missionsforeningerne, i Stedet for kun at tænke paa sig selv, tillige ville støtte os med Bidrag, tvivler jeg om, at Arbejdet kan gaa i Længden uden altfor betydelige Indskrænkninger" ...

P. Madsen til *V. Schousboe* 9/3 89: Westergaards forslag er behandlet på udvalgmøde, desuden et besindigere forslag fra ægteparret Keyper, så ansvaret for I.M. flyttes fra overbestyrelsen over til udvalgene for de enkelte arbejdsgrene og et missionsudvalg, mens overbestyrelsen kun består af en repræsentant for hvert udvalg og hver forening, som skulle varetage de udvortes ting. "Baade Keyper"²⁶ og Westergaard var meget ivrige for at faa Ussing til Missionspræst og mødes heri af en fast Kligue udenfor Bestyrelsen, med hvilken Westergaard staar i intim Forbindelse. Ønsket om en Missionspræst deles naturligvis af Alle; men at tage Ussing vilde efter min Formening være meget betænkeligt ifølge hans udfordrende og meget selvsikre Optræden ikke blot i Scavenius' Sag,²⁷ men ved adskillige andre Leiligheder; Missionen kan let komme i en mislig Stilling ved at alliere sig med ham og gjøre ham til sin egentlige Ho-

vedmand". Madsen kunne tænke sig den unge Ifversen,²⁸ "men naturligtvis maa det indrømmes, at Ussing er den *Dygtigste*, der kunde faaes".²⁹

P. Madsen til V. Schousboe 20/3 89: Westergaard vil gå ud af bestyrelsen, hvis hans forslag ikke følges. Han lod sig nøje med meget lidt, foreløbig. Forslaget nu gik ud på, at bestyrelsen samles oftere med medarbejderne, "for at øve en ledende og om muligt beaandende Virkning paa dem", og at flere inddrages i ansvaret for at få dem i fuldere samvirken med os. "Om Missionspræst blev der ikke formuleret noget Forslag; i Modsætning til Westergaards Ønske om Ussing, udtalte Volf, at i Stedet for 1 til 4.000 Kr. (U.), kunde vi faa 2 for 2.000 Kr., en meget tiltalende Tanke, da der vistnok om et Par Maaneder vil være 2 brugbare, Ifversen og Heskjær,³⁰ den sidste veed jeg dog ikke om der er Stemning for hos alle"....

P. Madsen til C.H.E. Jacobi³¹ 28/9 89: Jeg har selv forhandlet med Vilh. Beck, han er overmodig. Vi deler ganske betragtningerne om den kirkelige situation. "Ligesom vi for 20 Aar siden i Danmark havde en grundtvigiansk Terroriseren, har vi nu faaet en indremissionsk, og den sidste overgaar den første i Haardhed og Uaandelighed". Er Asschenfeldt-Hansen³² ikke ved at være virkelig fører! Han overstråler Beck i missionsfolkets øjne, i flere egne i Jylland i det mindste, det ved jeg fra pålidelig kilde. Tager den fraktion magten, bliver farten vildere og vildere! Den er i fremmarch også herinde. Der trænges i høj grad til modvægt. Det er vanskeligt at finde egne kræfter herinde. "Paa Landet gaar det efter Becks Recept", men ikke mange kan producere prædikenen, som er nødvendig herinde. "Det er jo desværre en beklagelig Kjendsgerning, at de conservative Retninger mangle Evne til at tænde en stærk Virksomhedsild omkring sig... Mænd, der kan virke ligesaa opflammende som Beck, Lægfolk, som herinde tilbyder sig, er næsten alle paavirkede af Beck". Vore arbejdsgrene er for svage til udadgående virksomhed. Det bliver ikke bedre "før vi faar en Missionspræst, der kan tænde og gaa i Spidsen for alt, saa han uvilkaarligt drager Folk som Medarbejdere. En saadan søger vi"....

P. Madsen til V. Schousboe 1/11 89: "Noget af en Begivenhed har Ussings Nærværelse her i Byen været. Han var her henved 3 Uger og holdt en Mængde Foredrag: 2 om den store Londonske Ver-

densconference for Søndagsskolerne (1 offentlig, og 1 privat for Søndagsskolekredse), begge rige paa friske Indtryk af anden Art end de hjemlige³³ og derfor skikkede til at give Impulser, 4 offentlige (for Betaling) om Kirke- og Menighedsliv: Jeg hørte ingen af dem, men Charlotte hørte 2, for resten komme de nok strax e. Nytaar i Fredrik Nielsens Smaaskrifter;³⁴ de vare temmelig polemiske mod de folkekirkelige Tilstande og gik ud paa, at den sande Menighed burde fremtræde som saadan og at Grændsen skulde drages ved en personlig Bekjendelse i Forsamlingen af dem paa hvert Sted, der vare komne til personligt Gjennembrud; i dette Samfund skulde der saa holdes Kirketugt... Synderligt mere af Resultaterne er jeg ikke i Stand til at angive; men det Hele var udført med saadan Begavelse og Varme, at det vistnok vakte Røre i Mange.³⁵ I Theol. Samfund holdt han et Foredrag: "Hvor er Kirken?" som nok var et Uddrag eller Quintessents af de 4 dengang afsluttede. De var her en Dag til Middag begge, hun er meget talende og fremtrædende og selvfølende; men gør et forstandigt Indtryk,³⁶ han har, naar man sidder med ham privat, sit tidligere beskedne og milde Væsen; men naar man kommer ind paa hans Yndlingstanker (saadanne Menighedsdannelser som de nævnte for derigjennem at forene I.M.s nogenlunde moderate Retninger og vinde eller moderere de radicale), da mærker man jo nok, at han anseer sig for Manden. Dermed staar hans overmaade stærke Lyst til at komme til Kjøbenhavn i Sammenhæng; og endnu ivrigere end ham selv er en Kliques, der dyrker ham ubegrænset, og som har Repræsentanter indenfor Missionsbestyrelsen selv. Jeg maa stadig være af den Mening, at det er farligt at faa en Missionspræst, der har andre Formaal end at virke med største Kraft paa den Plads, hvorpaa han er stillet; det at vilde være en Reformator i det hele Land er næppe til Baade for den stedlige Virksomheds Kraft." M.C. Madsen³⁷ er på tale som missionspræst... Det synes mig klart, at en sådan er "en Nødvendighed, naar ikke det direkte Missionsarbejde skal gaa i staa".

Jacobi til P. Madsen 20/12 89: "Jeg maa sande, hvad Du siger om den conservative Retnings Mænd; der mangle Initiativ og Handlekraft paa faa Undtagelser nær; derfor bliver det et brydsomt Arbejde jeg er kommen ind i: "Kamp med Modstanderne, ingen rigtig Støtte hos Menighedsfællerne"".

P. Madsen til V. Schousboe 7/3 90: "Paa Onsdag har vi Bestyrelsesmøde; jeg antager, at vi kommer ind paa Becks Foredrag, og ialfald har vi Spørgsmaalet om en Missionspræsts Antagelse og faa en varm Discussion om Ussing, hvis Candidatur fastholdes med Fanatisme af mange Medlemmer. Det gjør mig meget ondt, men paa Grund af hans Uberegnelighed tør jeg ikke stemme paa ham; jeg mener endog at maatte træde ud af Missionsbestyrelsen, hvis han blev antaget, for ikke at blive ansvarlig med hans Gjerninger. Hvad mener du derom?"

P. Madsen til V. Schousboe 14/3 90: Onsdag aften holdt vi bestyrelsesmøde om Ussing som missionspræst. "En Fraction af 8 er uhyre ivrig for ham, vi andre 7 imod ham. Jeg mener umuligt at kunne stemme for ham, da Missionen i samme Øieblik, han vælges, vil være en *mistænkelig Virksomhed*, som staa udenfor den bestaaende Partigruppe; man kan naturligvis sagtens, *bør* ialfald kunne finde sig i at vække Forargelse, men det skeer ved, at Korsets Evangelium frembæres i sin Kraft, men ikke naar man vækker den ved Excesser (f. Ex. U.s Tale i Holmens Kirke).³⁸ Til denne Grund mener jeg at kunne føie mange andre, som jeg ikke skal trætte Dig med i dag. Men nu var Holmberg her og meddelte, at han havde haft Besøg af Keyper, der truede med at Majoriteten, som ikke kunde lade sig kue af Minoriteten vilde træde ud og danne en ny Missionsforening". Han havde fået den tanke, at foreslå Volf som missionspræst for at afvende spaltningen.

L.F. Holmberg³⁹ til R. Volf 18/3 90: "Ved disse Linier vil jeg tillade mig at afgive min Stemme i Sagen om Licentiat *Ussings* Valg til *Missionspræst*. Jeg maa, hvor meget jeg end beklager det, stemme: nej. Der er vistnok Enighed om, at den valgte maa have 2/3 af Stemmerne for sig, og efter hvad jeg ved om Stemmeafgivningen, vil Lic. Ussing ikke blive valgt, ganske uanset min Stemme. Imidlertid er det et beklageligt Faktum, at der endnu agiteres for Lic. Ussing" jeg har derfor konfereret med professor Madsen om en anden, der bedre kunne samle stemmerne og vore tanker er ledt han på Gabriel Koch,⁴⁰ P. Madsen var i tvivl om han ville modtage valg. I forståelse med Madsen nævnes også C.J. Holt.⁴¹

P. Madsen til R. Volf 6/4 90: "Jeg talte med Ussing under hans sidste korte Besøg her i Byen og forelagde ham de to Spørgsmaal: 1)

hvorledes han kunde tage imod Stillingen som Missionspræst, da han jo netop trængte til en fast Menighed for at realisere det Ideal af Samfunds- og Menighedsliv, som er hans Livstanke? – 2) hvorledes han kunde tro sig skikket til at være afhængig i sin Virkemaade af en hel Bestyrelse? Han gav det ikke meget overbevisende Svar, at han kunde resignere i begge Retninger nogle Aar, og mange Aar varede vel hans Missionspræstevirksomhed ikke”. Resten ødelagt.

R. Volf til P. Madsen 12/4 90: ”Er det aldeles umuligt, at Facultetet kan gjøre noget for Ussing? Man giver den studerende Ungdom i Høffdings Vold,⁴² er der da egl. Mening i at være bange for U. paa den Plads?” Scharling frygter hans uberegnelighed. Han bliver aldrig exeget, men som docent ved siden af Scharling? Ussings religionsfilosofiske begavelse er for stor til, at man kan skyde ham til side. ”Læser man hans sidste Skrift om Kirke og Menighedsliv, faar man et bestemt Indtryk af, at Universitetet er hans rette Plads. Man kan gjøre en hel Del Indvendinger imod det han skriver, men han optræder dog her i det hele med en saadan Besindighed, at der næppe er Grund til at frygte for, at han skal løbe løbsk”. Ellers går noget tabt for ham og os.⁴³ Kan Scharling⁴⁴ ikke overvindes og er vejen spærret, så er den næstbedste opgave at lede en missionsskole for ydre og indre mission. Hans venner har da ret i, at han som landsbypræst ikke gør fyldest i forhold til sine rige evner. Hvis heller ikke det, da som præst ved Helligåndskirken.

Jacobi til P. Madsen 11/11 90: ”Jeg synes, det var en sund Tid, vore Studieaar faldt i, hvad man sandelig ikke kan sige om den nuværende Tid. Det gjør mig ondt at se en saa rigt udrustet Natur, med en saa betydelig theol. Dannelse som Lic. Ussing gaar hen i sin Bog om Menighedsliv og Kirkeliv og giver os et saa pessimistisk Billede af Kirkens Historie og se saa upraktisk og saa lidet realistisk paa de Veje, vi maa slaa ind paa for at løse den Opgave, som han mener, at Kirken hidtil har forfejlet. Det er Tidens Mangel paa Sundhed, der har sat sit Mærke ogsaa paa ham, og ført ham ind paa et Spor, hvor han slet ikke synes mig at høre hjemme. Hvis han skal blive det, man én Gang havde Grund til at vente sig af ham vil det i hvert Fald vist kun blive af store Omveje og gennem haarde Kriser. Han mangler baade Menneskekundskab og Selvkundskab; han sætter de forrige Tider for lavt og vor egen Tid alt for højt”.

R. Volf til P. Madsen 21/2 91: "Jeg maa endnu fortælle, at endskønt Ussing nu synes at kunne komme til Valby, er han i Tvivl, om han skal modtage det, da han ikke vil flytte fra Vejlbj, uden det ny Embede har større Indtægter. Overhovedet synes U. at være i Tvivl om, hvad han ønsker. Hans Kone skrev igaar, at endskønt hun fandt det meget dumt, at vi ikke havde valgt ham, er hun dog glad ved det, da hun nødig vilde se ham i en saadan Stilling". (KhS 1999 210).

P. Madsen til V. Schousboe 16/2 91: Volf plager mig med breve, ønsker først omgående svar, meddeler dernæst at sagen er afgjort. "Friis Hansen tilbydes som Missionssekretær 4.500 Kr. aarligt, stilles overordentligt frit, kan antage ulønnet Medhjælp uden at forelægge det for Bestyrelsen, er ikke selv Medlem af denne."

P. Madsen til V. Schousboe 25/12 92: [Om valg af nye bestyrelsesmedlemmer] Det vil nu vise sig om oppositionen hellere vil forhindre valg end gå glip af sin egen kandidat. Ussing spøjte igen i adskilliges tanker, men det er altfor urimeligt at vælge en, der lige er kommet i byens nærhed. – Forstanderen for Valby-Søndagsskole henvendte sig til ham, ønskede især hans støtte til forklaringsmøderne, men han svarede, at han slet intet andet vilde end prædike om søndagen "for at se, hvad Ordet alene formaa".

Capri, d. 9de Jan. 1891

Kjære Pastor Ussing

Hjertelig Tak for Deres Julehilsen, som var os et kjært Vidnesbyrd om, at De og Deres Hustru undertiden tænke paa os med kjærlige Tanker i vor Udlændighed. Selv om Deres Hilsen ikke var kommen, vilde De dog have faaet et Brev fra mig ved denne Tid; thi jeg har ofte tænkt paa Dem i Følelse af den Brevgjæld, hvori jeg siden Foraaret har staaet til Dem. Desværre lykkedes det os jo ikke at træffe hinanden under Deres kjøbenhavnske Ophold nu i Efteraaret: i den samme Time, da De vare hos os, søgte vi Dem hos Deres Forældre paa Regentsen. Jeg maa altsaa nøies med skriftlig at sige Dem Tak for Deres Bog, baade for dens Indhold og for Tilsendelsen. Jeg har glædet mig meget over dens Enkeltheder helt igiennem, deres dogmatiske Sundhed og den klare og træffende Fremstilling. Alt dette er jo smukke og betydelige Egenskaber og ganske som jeg

ventede det af Dem. Men saa kan jeg paa den anden Side ikke dølge, at den praktiske Hovedtanke, der bærer det Hele og hvori Udviklingen ender, ingenlunde har overbevist mig. Jeg tror ikke, at det vil lykkes at udsondre den sande Menighed, førend Forfølgelsens Tider oprinde og det for Alvor kommer til at koste noget at bekjende Herren. Ellers vil det at kræve en bestemt Bekjendelseshandling som Kjendetegnet, kun blive at faa et nyt kirkeligt Skin, som ovenikjøbet er en hel Del farligere end det, man vil afskaffe. De synes mig at indrømme, at man ikke vil kunne faa alle sande Christne med til en saadan Handling, og at man paa den anden Side vil faa Adskillige, som ikke ere sande Christne. Men saa har man jo paa *begge* Sider af den nye Grændse Sammenblandingen af ægte og uægte Christne, og Grændsen kommer kun til at omslutte en mere eller mindre blandet ecclesiola, der dog bestandig maa fristes til at anse sig for meget mere. – Det falder mig ikke ind, at disse Bemærkninger skulle indfluere paa Deres Anskuelse, og jeg tilstaar gjerne, at her behøvedes en lang Udvikling, hvor man havde Bogen selv ved Haanden. Men De vil sikkert modtage det Sagte med det samme Sind, hvormed det er skrevet, - det, der holder fast ved Erfaringen: ”Gammel Kjærlighed rustet ikke”.

[Kort om rejse og hotel med mange englændere, ogsaa en ældre præst.]

Modtag saa endnu kun en hjertelig Hilsen til Dem og Deres Hustru fra os begge, med Ønsket om, at vor Herre vil rigeligt velsigne det begyndte Aar for Dem baade i Hjemmet og i Arbeidet.

Deres hengivne
P. Madsen

St. Ols pr. Allinge 21/2 91

Kjære Venner [Marie og Henry Ussing]

[Først tak for dit kærlige brev og om udsigten til at komme til Valby til Jakobsens kirke, det er langt bedre end at blive slidt op ved Matthæuskirken.] Udsigten til at have Dig saaledes i Nærheden bidrager jo ogsaa sit til at drage mig derind. Jeg fik siden 12.ds. paany et Brev fra Volf, hvori han meget indtrængende opfordrer mig til at tage imod Pladsen og samtidig sendte han indlagte Udkast til en In-

strux. Den har den Mærkelighed, at der fuldstændig fattes en almindelig Bestemmelse af Secretærens Stilling og Opgave. Jeg mener i øvrigt, at den har en heldig Egenskab: at være affattet i største Almindelighed. Vær saa god at give mig dine Bemærkninger om den, naar Du sender den tilbage.

M.H.t. Sagen selv er det unægtelig en ønskelig Stilling at blive stillet saaledes frit til Tjeneste i Arbeidet for Guds Rige uden den opslidende og sløvende Mængde Embedsmands Forretninger, dog ogsaa et underligt Savn ikke at have sin egen Menighed at betjene. Fremdeles er det under mine Overveielser i disse Uger, i Modsætning til tidligere, kommen til at staa for mig, at det der tiltrænges paa dette Punkt af Kjøbenhavnervivet er ikke saa meget en vældig Prædikant som i meget mere en Haand, der kan samle den Mængde ubrugte eller halvt brugte aandelige Kræfter i Lægfolket, hjælpe dem til Hengivelse til Herren og føre dem frem til Arbeidet.⁴⁵

Det staar for mig, som Mangelen er ikke vakte Mennesker, at der tværtimod vistnok aldrig har været saamange Vakte i Kjbhvn. som nu, men at en sørgelig stor Del af disse aldrig bliver mere end vakte, dels fordi de ikke lære at slippe nogen Verdens Ting dels aldrig føres ind i et Samfundsliv, og dels fordi de aldrig lære at gjøre Tjenestens Gjerning i Guds Rige. I alle tre Henseender bærer [det københavnske præsteskab] Skylden. – Inden for selve den Kreds, der arbejder, sees de samme Grundskader, en hel Del vakte men uomvendte Mennesker har Plads i Kredsen, et virkeligt Aandens Fællesskab føles ikke, og derfor er det Hele splittet og mat. Er denne Opfattelse af Opgaven rigtig, saa er det ganske vist, at vi ere faa, som forstaa den, færre, som have Evner, der svare til den. Du ved jo jeg fra gammel Tid har en Kjærlighed til at føre Lægfolk frem i Herrens Arbeide. Og efter Opgaven, som tidligere syntes mig væsentlig anderledes, har taget denne Skikkelse for mig, drager den mig unægtelig stærkt. Dertil kommer, at jeg siden Hillerødmødet ifjor^{45A} har gaaet med Tanker om forskellig Gjerning blandt Studenterne, som ogsaa drager mig stærkt. – Men har jeg Ret i hin Opfattelse af Situationen og dens Krav?

Det er jo klart, at selv om dette er Kravet nu, vil Kravet, om det ellers lykkes at løse Opgaven nogenlunde, hurtigt blive et andet eller rettere mange andre. Thi saa bliver Indre Mission en Magt ogsaa i Kjøbenhavn, som idet den vedblivende arbejder med Sigte paa de enkelte Sjæle vil kunne øve en Indflydelse ind i de indre Sogneforholds Udvikling, naar der bliver Sogne, som kunne nævnes saa med

Rette, ja paa hele den indre Side af Kirkeforholdene i Kjøbenhavn og deres Udvikling.

Hvorvidt Undertegnede der slaaer til, turde jo være tvivlsomt paa flere Maader. Den eneste Evne, jeg har faaet, som der ville komme til Nytte, foruden min stedse rodfæstede Erfaring om, at Bønnen er det kraftigste Led i hele vort Arbeide, da vel nogen Evne til at overskue de faktiske Forhold. Men bliver Stillingen saaledes, vil det jo forhaabentlig ikke længere være en Enkeltmand, der øver den store og indgribende Indflydelse, men derimod et Troessamfund, ført og ledet af sine egne Mænd, der vel sagtens bliver nogle Præster og flere Lægfolk.

Jeg ved, at Vilh. Beck nylig i Jylland har sagt, at han ønskede, at Asschenfeld H. kunne være kommen ind paa den Plads. Der er unægtelig Kraft. Og store Ting vilde ske, om han kom derind. Et Øieblik tænkte jeg paa, om jeg muligen kunde vende Sagen saaledes. Men det er sikkert umuligt. Thi baade Lægfolk og Præster derinde vilde sætte sig derimod. Ogsaa vilde han foraarsage saa vældige Kampe derinde – at det vel er tvivlsomt om det var godt.

Det samme er det jo sikkert, Præsterne frygte for m.H.t. Dig. Jeg gik de første 4 Uger efter Westergaards første Meddelelse med den Tanke, at jeg vilde søge at faa det slaaet fast, at en Sekretær var nødvendig og derefter vende det henimod Dig. Jeg har senere opdaget, at Nødvendigheden af en Secretær er de Hrr. klar nok; det har Missionens Pengekasse gjort dem klar over. Fra Westergaard og Koch har jeg senere faaet Meddelelser, der tyde paa, at det er fastslaaet blandt De Herrer, at de vil ikke have Dig paa den Plads. [indføjjet senere:] Mig Synes de ikke at være bange for!!

Hvad saa? Naar jeg tænker paa mine Evner i det Hele, mine Kundskaber o.s.v. saa svinder Lysten dertil.⁴⁶

Mit forhold herovre er ogsaa ligefrem pinligt. Og jeg kan i ethvert Fald aldeles ikke tænke paa at gaa herfra uden at jeg har fundet en Mand, der kunde magte den skønne Gjærning her. Her synes at skulle blive en ret betydelig Vækkelse af velsignet Art.

Lad mig nu snart faa et fornuftigt Raad fra Vejlbj.

Hjertelige Hilsner fra os begge til Eder Alle.

Din hengivne Ven
Julius Friis Hansen

III. Chr. Welding på vej til Vejlbj

I august 1891 skrev pastor Henry Ussing og opfordrede Welding⁴⁷ til at søge hans embede, som han regnede med snart blev ledigt. Det gav problemer i Søllested præstegård, for vel længtes W. meget efter at få en større gerning, men tanken var i en by. I et familiebreve skrev Welding 19/8 91, at embedet tillige omfattede sindsygeanstalten i Risskov. Han havde vel udsigt til at få det, om han søgte, og der var ”i ydre Henseende adskilligt tillokkende derved. Men jeg vil nu en Gang nødtigt være Præst paa Landet. Det passer ikke for nogen af os”. Welding kunne ikke rigtig blive klar over, hvad han skulle svare og bad foreløbig om flere oplysninger.⁴⁸

Men Welding fik betænkningstid, for de mange ændringer der skulle til i Hvidovre sogn ved kirke og præstebolig i Valby, og Carl Jacobsens ønsker om slægtens ret til at vælge præster betød travlhed i ministeriet, hvad bryggeren ikke forstod. Først i sidste øjeblik fik Ussing sin udnævnelse og kunne 25/10 1891 holde afskeds gudstjeneste i Vejlbj (KhS 1999 210).

Fra hans prædiken nævnes hvad der vedrørte hans gamle sogn. Herren har gjort det så velsignet, at de, i hvem Gud for alvor havde begyndt sin gode gerning, og som havde sluttet sig om U.s forkyndelse, og at til de trofaste var der fra tid til anden kommet flere, ældre ”der lod sig kalde tilbage fra Verdens Veje”, som opvoksende unge. Det var U.s tro, at der var mange i Vejlbj, hvor han havde fået lov til at nedlægge et sædekorn, om end det ikke har fået magt endnu, som engang skal bære frugt til evigt liv. Der var også folk, der forargedes over U.s forkyndelse og som gjorde modstand i den gerning, Gud havde givet U., det havde såret og krænket. Man U. stod uden bitterhed mod en eneste i Vejlbj. Når ”Herren havde samlet Guds Børn til Menighedens Samfundsliv” var det ikke for at udelukke en eneste, men for at frelse flest muligt fra den kommende vrede.

Det var ikke med lette og glade tanker, at U. drog fra Vejlbj. Hvor lidt havde han evnet? Hvor mange havde hans ord aldrig magtet ”at drage til Frelsen”. Måtte det lykkes derefter, hvad der ikke var lykkedes U. Men måtte ”Kærligheds Liv” forøges hos dem, som var delagtige med U. i nåden. ”Det gjælder – og det særligt i de Tider, der komme – at Menigheden ikke vedbliver at sidde som en tavs og umyndig Tilhører ved, hvad Præsterne sige, men at den selvstændig kan vælge, hvad som bedst er, og leve sit eget Liv”. Og

derom bad U., at I netop nu, hvor vi skilles, ”maa voxte et stort Skridt fremad i aandelig Skjønsomhed, saa I selv kunne bære Menighedens Liv” og være rustet til trængselstiderne.^{48A}

Men tilbage til Ussing og Chr. Welding tidligere i 1891:

Chr. Welding var født 19/6 1858 i Viborg, hvor faderen var stiftsprovst og han var nærmest høj Kirkelig. Chr. Welding blev kandidat sommeren 1883 og året efter kateket ved Helligåndskirken i København, endnu et år efter blev han tillige præst ved den nyoprettede St. Johannes Stiftelse på Nørrebro. 1885 blev han forlovet med Gerda Rørdam, datter af sognepræsten Th. Skat Rørdam.⁴⁹ De blev viet september 1885 og hendes fader skrev til den mangeårige ven Otto Møller i Gylling om svigersønnen: Han er ”et rigtig rart og troende Menneske, meget samvittighedsfuld og paalidelig i al sin Gerning” og da de to unge holder af hinanden, er der grund nok til at glæde og til at takke Gud. Så Rørdam mente hans datter ”godt (dvs. efter mskelig Sandsynlighed lykkeligt) gift ”og ”har faaet den Livsopgave, som passer bedst af alle for en Kvinde”.⁵⁰

Godt et år efter viede Rørdam sin ældste datter og samme dag blev Welding udnævnt til sognepræst i Søllested på Lolland. Rørdam havde ”hellere ønsket ham til Jylland, et Sted hvor der var godt og sundt Kristenliv; ti de Lolliker har fra gammel Tid haft et daarligt Lov paa sig i kirkelig og kristelig Henseende. Han er et *ualmindelig* rart og kærligt og selvopofrende Mske, som har store Gaver til at være noget for den enkelte ved Samtale og ved at hjælpe dem paa alle tænkelige Maader. Og han er et Mske der har mange slaaende og geniale Tanker, men han mangler en hel Del Klarhed til at gennemføre sine Tanker i en Prædiken, ogsaa til dels over sit kirkelige Stade, idet han hverken kan gaa helt med Grundtvig eller med Indre Mission.⁵¹ Jeg haaber det skal klare sig for ham, naar han kommer ud paa Landet under rolige og fredelige Forhold, hvor han kan gaa og vokse i Stilhed, hvilket han ikke har kunnet her, da han har haft en meget anstrengende og for et Mske af hans Karakter opslidende Gerning som Præst ved Johannes Stiftelsen, et nyoprettet ”Almindel Hospital”, hvor der bl.a. er nogle 100 Patienter, der sendes dertil fra andre Hospitaler som opgivne, paa Grund af Brystsye, Kræft o. dl. Sygdomme”.⁵²

Samme år havde Welding søgt et andet landsbykald, Aalsø og Hoed og angav som grunde: Han ønskede ”at arbejde i en mere selvstændig Virksomhed i en fast Menighed” og gerningen som hospi-

talspræst var ”i høj Grad anstrængende for ham og vil komme til at overstige hans Kræfter”, da Welding for at kunne eksistere også havde måttet fortsætte med at undervise.⁵³ – Men udnævnelsen til Søllested kom først.

Søllested præstegaard 21/8 1891.

Kjære Pastor Ussing!

De skal have hjærtelig Tak for Deres Brev og Opfordring til at søge Vejlbj.

De maa ikke undre Dem over, at der er gaaet saa mange Dage hen, inden jeg svarer; jeg har maattet have denne Tid til at overveje, da jeg gjerne vilde give Dem saa bestemt Svar som muligt.

Vi er enlige Folk og har levet et temmelig ensomt og saare stille Liv her i dette lille Sogn.⁵⁴ Vi længtes derfor meget efter at faa en større Gjærning anvist. Vi havde imidlertid tænkt os i en By og derfor maatte jeg betænke mig paa Vejlbj. Dog, der er vel Arbejde nok for os og Stedet er ikke saa ensomt og øde som Søllested. Derfor er Enden paa alle Overvejelser bleven dette Svar: faar jeg ikke Kapellaniet i Randers, som jeg for længe siden har givet Ansøgning ind om, vil jeg gjerne søge Vejlbj. Jeg beder Dem derfor vente med at henvende Dem til andre, til De ser, hvem der faar Randers, som jo maa blive givet bort i den allernærmeste Fremtid, vel i Løbet af en halv Snes Dage.⁵⁵ Om mine Udsigter dér véd jeg intet: kun véd jeg, at jeg gjerne vil derhen og synes, jeg kunde have et Ærinde dér. Menneskelig talt er Udsigterne vel ikke store, naar Asschenfeldt-Hansen og Folk af hans Alder og Ældre søge det. Nu faar vi se, hvem det bliver, som Herren har Brug for dér.

Forsaavidt De nu vil vente paa mig, saa beder jeg Dem fortælle mig lidt mere om Vejlbj. Jeg antager, saavidt jeg kjender Dem, at vi kunne arbejde nogenlunde i samme Spor. Jeg har noget ondt ved at tale om mit Standpunkt, da jeg ikke er indmeldt Medlem, ja ikke en Gang aspirerer til at blive Medlem af noget af Partierne. Jeg har søgt Samfund med Indremissionsfolkene her, fordi det næsten er de eneste troende Mennesker paa disse Øer. Vi er enige i at ville have Skellet gjort, men stort længere gaar Enigheden heller ikke. For mig er det rigtigste dette: at gjøre klart og bestemt Skel imellem hvad der hører Herren til og hvad ikke, Tro og Vantro, Liv og Død, saa at *ingen Mellemstandpunkter faa Lov til at staa med Gyldighed som*

saadanne. Dette Skel, uden Vaklen altid fremholdt. Det er mit ufravigelige Grundstandpunkt i kirkelig Henseende. Dette Skel, som jeg kalder det aandelige Skel, sætter jeg i første Række. Det personlige Skel dvs. den personlige individuelle Bedømmelse vil jeg selvfølgelig have frem, uden Frygt og uden Forbehold, eftersom det kræves, og eftersom vi faa Øvelse og Dygtighed deri, fremfor alt, eftersom det bliver gjort i Kjærlighedens Tjeneste og til Guds ære.

Paa Grundlag af denne Anskuelse har jeg arbejdet her. Her er et lille Samfund (altsaa ikke en offentlig "Menighedsforening" med offentlig Adgang) c. 50, som er kommen regelmæssigt sammen i Præstegaarden til Skriftlæsning og Samtale. Den ydre Ramme har siden Nytaar været en "Kredsforening for ydre Mission". I dette Samfund har vi haft megen Glæde. Disse Mennesker er sig i alt Fald ikke bevidste som "Indremissionsfolk".

Naar jeg tager noget Afstand fra Indre Mission, saa er det ogsaa af den Grund, at jeg mener, at den, hvor meget den end erklærer det modsatte, er pietistisk sindet af Anskuelse. Jeg er ikke bange for den foreløbige og delvis individuelle Pietisme, som vi vist alle har maattet ind under og tildels vedblive at leve under (vide Mat. 5,29-30),⁵⁶ men at gjøre det, der i ethisk Henseende er min individuelle Fornødenhed, til almengyldig Lov for alle, synes jeg, er saa galt, at det næsten kan kaldes skammeligt at gjøre. At Motivet er Egoisme og Virkningen er fordærvelig for andre, er der vel ingen Tvivl om imellem os. Det er dog dette, jeg mener, at Indre Mission i sit Forhold til Adiafora, i sit hele Raseri mod "det menneskelige" ikke er naaet ud over. Her er virkelig Fare for Judaisme.

I samme Grad som Føremes Optræden er voldsom og herskesyg netop paa disse Særmeninger, som de i enhver anden Sammenhæng nægte, at de have, i samme Grad fristes jeg unægtelig til at tage Afstand, lader mig i alle Tilfælde intet paatvinge og tager ingen Parole fra den Kant.

Dog vil jeg paa ingen maade have dette misforstaaet, som om jeg vilde give den levende Menighed til Pris for "bredkirkelig" Kritik. Jeg vil ved enhver Lejlighed rive den ud af denne Kritiks Haand.

Kun har jeg gjerne villet tale tydeligt og aabent til Dem, da vi, siden jeg er bleven Præst, personligt kun har kjendt saa lidt til hinanden.

Hvad De skriver om Vejlbj, baade de indre og ydre Forhold, finder jeg ellers er særdeles tiltalende. Jeg synes nok, at Sindsygeanstalten er det mindst tillukkende. Under andre Omstændigheder vil-

de det netop være en Gjærning, der vilde tiltale mig, men naar man aldrig maa tale med Patienterne, synes jeg nærmest det maa være et Tryk at være Præst og skulle prædike for dem. Hvor ofte skal der prædikes? Taler De virkelig aldrig med Patienterne?

Hvordan ser ellers Egnen ud i aandelig Henseende? Er der nogen Vækkelse rundt om. Har De haft Samkvem med troende Mennesker i Aarhus? Hvilke Arbejder har De ellers begyndt i Sognet?

Se, her er en Del Spørgsmaal, som jeg vil bede Dem sige mig lidt om, hvis De fremdeles vil indlade Dem med mig.

I alle Tilfælde sig mig, om De er til Sinds at oppebi Udfaldet af Randers-Embedet.

Og endnu en Gang Tak, kjære Pastor Ussing, for Deres Kjærlighed, at De vilde henvende Dem til mig. Jeg stiller nu ganske denne Sag i Herrens Haand, fuld vis paa, at han vil lade det bedste ske.

Modtag saa en hjærtelig Hilsen fra

Deres hengivne
Chr. Welding

Søllested 8/9 91.

Kjære Pastor Ussing!

Først en hjærtelig Tak for Deres Brev med de udførlige Udtalelser om Forholdene i Vejlbj og de klare Spørgsmaal, De stiller til mig.

Lad mig først besvare disse. Jeg véd, at det ikke bliver mig let i et Brev at besvare dem, navnlig det første; jeg skal søge saa samvittighedsfuldt som muligt at afveje mine Ord, at de kan blive saa nøjagtigt Udtryk som muligt for min Mening. Skulde der dog være noget, der forekommer Dem uklart, beder jeg Dem, inden de gjør Dem Deres faste Mening derom, indhente tydeligere Svar, saadan som De jo netop gjorde i Deres sidste Brev, hvorfor jeg er Dem meget taknemlig.

1) Hvorledes min Stilling vil blive i Praxis til Indre Mission? For- saavidt der ved Indre Mission forstaaes den Virksomhed, særlig i Ordets Forkyndelse, der er udgaaet fra "Kirkel. Foren. for I.M. i Danmark", saa er min praktiske Stilling et oprigtigt og uforbeholdent Venskabs- og Samarbejdsforhold. Dens Udsendinge, Præster og Indremissionærer gaa frit ind hos mig og er selvskevne Gjæster i mit Hus og mit Sogn, ligesom jeg har holdt en Mængde Møder med

dem baade i mit Sogn og udenfor, paa Lolland og Falster. Jeg er Medlem af I.M.s Konvent her i Stiftet, et Konvent, som ønskede mig til Forstander for den Højskole her i Søllested, som det arbejdede for sidste Vinter.⁵⁷ Og saaledes er Stillingen endnu.

En noget anderledes Diffinition af I.M. er jo nu bleven gængs i de kirkelige Stridigheder. Det er en Diffinition, som ikke tager Sigte paa Virksomheden alene, men ogsaa paa dens Indhold, og kan vel omtrent formuleres saaledes: al den Forkyndelse og Virksomhed, som vil Livet, som har det skarpe og klare aandelige Skjel og – ikke gaar i Grundtvigsk Retning er Indre Mission. For saa vidt staar jeg ogsaa klart og afgjort paa Indre Missions Grund og tager med Glæde imod, hvad Indremissionisme der paa den Konto godskrives mig. Det er netop dér, den I.M. har fundet mig og hvor jeg har haft den Glæde at erhverve mig dens Tillid. Og dér har den heele falske Christendom af høj- og bredkirkelig Retning ogsaa fundet mig, og jeg nyder den Ære, af dem at blive anset for en af de radikaleste Indremissionsfolk her i Stiftet. Jeg er rede til Strid for den levende Menighed og for Brødrene, hvem jeg elsker af ærligt Hjærte. Deres Vejledning og gode aandelige Bespisning ligger mig frem for al Ting paa Hjærte og deres aandelige Ret vil jeg hævde over for alle Fjender, og jeg er heller ikke uvant med at gaa imod Strømmen.

Dette staar jeg ved til enhver Tid. Og dette og intet mindre var i Virkeligheden ogsaa Forudsætningen for mit sidste Brev til Dem. Dog erkjender jeg nu, at det havde været bedre, at jeg ikke havde underforstaaet det, netop da jeg skrev saadan, som jeg skrev. Saa beder jeg da nu Dem og alle troende Kristne i Vejlbysaa kjærligt om uden Vaklen at gaa ud fra dette i alt, hvad vi efter Herrens Villie maatte faa med hinanden at gjøre.

Denne sidste Diffinition af I.M. er vel altsaa den, som den historiske Udvikling har ført med sig og den er jo ogsaa særdeles praktisk til at betegne Modsætningen til det døde til den ene Side og en Afgrænsning til den troende Grundtvigianisme til den anden Side. Vel vil den sidste kunne samstemme i Hovedsagen, men har saa et plus, som vi afviser.⁵⁸ Noget andet er, om denne Diffinition ikke lider af en Indre Uklarhed og i Virkeligheden er uholdbar i Længden. her er min Indvending, Diffinitionen er ikke homogen. Idet saaledes den levende Christendom (som ikke gaar i grundtvigsk Retning) identificeres med I.M., altsaa med en Virksomhed, udgaaet fra en Forening for kirkeligt Arbejde, sker det uundgaaeligt ved menneskelig Skrøbelighed, at denne Forening (dens Ledere og Styrere) ved denne

Forbindelse (som er tilstede baade i Diffinitionen og ogsaa i Praxis) bringer sine Anskuelse og Meninger ind i den levende Chrd. Og saa sandt den levende Christend. ikke er et Produkt af Menneskemening, men staar inderlig højt over alle disse som den, vi ikke skulde danne men lyde, bøje os under i Troen og se til at fatte eftersom Gud giver enhver Aandens Gave til Væxt med Aandens Frihed, saasandt er det et stort Overgreb at identificere den med en Forenings Virksomhed. Og Farerne herved mener jeg, har vist sig. Jeg miskjender ikke de ærlige Bestræbelser for at lade den levende Christend. staa urørt, men det lader sig ikke gjøre; tvertimod, der kommer Tvetydighed ind, idet de lader den staa og dog faktisk ikke lader den staa. Det er denne Tvetydighed, jeg som ærlig Kristen er forpligtet til at værne mig imod.

Denne Reservation overfor den sidste Diffinition af I.M. strider, som De sikkert vil indrømme, aldeles ikke imod, hvad jeg har sagt om min praktiske Stilling. Jeg vil have aandelig Frihed for mig og Menigheden; saalænge jeg skal beholde denne historisk givne Diffinition, vil jeg have den holdt strængt, og vil have Lov til ud fra Troen at bedømme de nye Indholdsbestemmelser, der lægges ind i den levende Chrd. Jeg betoner dette "ud fra Troen", fordi jeg dermed vil have det slaaet fast, at jeg befatter mig ikke med den Bedømmelse af I.M. og hvad den fører frem, som er dikteret af Fjendskab, af Vantro, Verdslighed og Vellevned, men kun den, der er deduceret ud af Troen. I denne Sammenhæng vil jeg blot sige et Par Ord om det, jeg sagde i mit sidste Brev om Pietismen, at nemlig "Motivet er Egoisme". Jeg mener ikke, at dette Udsagn har noget at gjøre med Miskjendelse eller haard Dom. Jeg beder Dem huske, at det var den *principielle* Pietisme, jeg undersøgte. Denne bestaar deri, at den enkelte gjør sin individuelle ethiske Fornødenhed til at afskære sig dette eller hint, midlertidigt eller for bestandigt, til en Pligt for alle at gjøre for bestandigt. At her Nidkærheden (og Kjærligheden) er det tilsyneladende Motiv, maaske det eneste i Øjeblikket bevidste Motiv, skal jeg gjerne indrømme. Men endnu mere vist er det, at det er Selvviskheden, der er den inderste Drivfjeder til at gjøre det, den inderste Aarsag, om De vil (maaske er Motiv et unøjagtigt Udtryk, forsaavidt det altid forudsætter fuld Bevidsthed); den enkelte er ikke ydmyg nok til at bære sin Byrde stille og ene, og netop derved opdrages ved dem; han kaster den af sig ved at lægge den paa andre, hvorved Ydmygelsen netop gaar bort fra den enkelte; men slipper han for denne Tynge, slipper han ogsaa for dens Velsignelse. Det er

det, jeg ikke vil selv, og ikke give andre Lov til, derfor talte jeg saaledes om denne Pietismens Motiv og Virkning, *netop for at redde den virkelige Pietisme*. Dette er selvfølgelig ikke haard Dom, fordi det er Resultat af en principiel Undersøgelse ud af Troen. Hvad Dom, der vindes paa den Maade, maa staa, først over mig selv og saa over andre, hvem der kommer til den samme Dom. Og den skal gjøres gjældende som Paamindelse til dem, der idelig forvexle den praktiske individuelle og den principielle Pietisme med hinanden. Derom har jeg haft Samtale med mange Venner i I.M., sidst med Asschenfeldt-Hansen, hvor vi endte ikke i Forstaaelse om selve Stridsspørgsmaalet, det var ikke muligt, men i den fuldeste Anerkjendelse af og Tillid til hinanden, at vi var gaaet ud sammesteds fra, selv om det ikke var lykkedes os i dette Punkt at naa det samme Resultat. Dette sidste Træk anfører jeg blot til Belysning af den "praktiske Stilling".

I øvrigt har det været mig en stor Glæde at høre, at de "nye Indholdsbestemmelser" slet ikke kan komme til at staa os imellem i Vejlbj, da de ikke findes.

I mine Udtalelser om Førerne er jeg villig til at indrømme, at Udrykket var for hæftigt. Det var dikteret af en ærgerlig Følelse over særlig Becks efter min Mening overlegne og uheldige Optræden i den senere Tid i Missionstidende (jeg tænker her *ikke* paa Artiklen mod Scharling) og ved nogle Møder (f.ex. i Kolding).⁵⁹ Og dette ikke at "tage Parole" er jo en Pligt for os. Jeg har faaet Indtryk af, at det netop er det, De heller ikke har villet. Jeg har i mit Hjærte intet ondt ment mod Førerne i disse Ord. –

Hermed har jeg sagt, hvad jeg i Øjeblikket har paa Sinde at sige om det første og store Spørgsmaal.

2) Hvorledes vil jeg kunne stille mig til den stedfundne Udvikling? Det kan jeg hurtigt besvare. Jeg mener, efter hvad jeg kjender til den efter Deres Brev og de Beretninger, de var saa venlig at sende mig, og hvad jeg kan slutte mig til af Deres Skrift, som jeg læste ifjor, at jeg vil kunne gaa ind i den og arbejde paa det Grundlag, der forefindes og overtage Ledelsen i det Spor, hvor der hidtil er styret. Jeg kan i det væsentlige tiltræde Deres Mening om Menighedsdannelse og har jo arbejdet væsentlig i det selv samme Spor her i Søllested. Det udvortes Skjel, der følger af det aandelige Skjel, optager jeg selvfølgelig uden mindste Vaklen, ja det er jo netop det, der er tilsigtet. Jeg viger ligesaa lidt tilbage for det sidste som for det første og er rede til at overtage, hvad Fjendskab der vises for dets Skyld.

Her har jeg været ene om Ledelsen, fordi her ikke har været nogen saa udviklet i sin Chrd., at de har kunnet yde nogen videre Hjælp; det er mig meget tiltalende, at der i Vejlbj er flere om den.

3) Om min stilling til Nygrundtvigianismen kan jeg ogsaa fatte mig kort. Den har jeg ingensomhelst Sympathi med og mener som De, at der maa gjøres bestemt Front imod den. Den har hist og her rejst et Spørgsmaal til Debat, men jeg synes, dens Bidrag til Løsningen af disse Spørgsmaal har været ynkeligt i Overfladiskhed og Uvederhæftighed.⁶⁰

Jeg har læst umaadelig meget af Grundtvig og har adskillige gode Venner blandt troende Grundtvigianere. Men i den grundtvigske kirkelige Kreds har jeg aldrig og vil jeg aldrig kunne finde mig hjemme. Jeg føler mig i høj Grad udelukket ved deres Doktrin om Trosbekjendelsen som Guds-Ordet – ja og ved meget andet. Derom er det vidst aldeles overflødigt at udtale mig videre.

Jeg antager, at her er sagt nok til den Forstaaelse, som er nødvendig til at begynde med.

Kun tilsidst et Par rent praktiske Spørgsmaal. Er det givet, at Sindsygeanstalten følger med Embedet? Jeg har hørt udtale nogen Tvivl derom.⁶¹ Dette vilde jo vel ikke være ligegyldigt for Embedets Indtægter.

Jeg har Gjæld at afbetale paa fra Naadensaaret⁶² her, saa det vilde være mig meget svært at tage imod Embedet med mindre Indtægter.

Dernæst: jeg har vel forstaaet Dem rigtigt, at der er c. 1500 Menesker foruden Sindsygeanstaltens Beboere. Jeg er ikke helt sikker, derfor spørger jeg.

Det glæder mig, at der fra Vejlbj er Udsigt til at give Undervisning i Aarhus; det var mig i Kjøbenhavn en kjær Gjærning. Er der saa langt fra Præsteboligen til Risskov Station, at den ikke kan benyttes? Maaske Illum,⁶³ som jeg venter paa Besøg her i næste Uge, kan fortælle mig et og andet om disse ydre Ting, og ogsaa fra Livet i Vejlbj.

Om mig selv har jeg nu sagt, hvad jeg mente, der var nødvendigt, jeg har sagt alt, og intet stukket under Stolen. Herren styre det nu alt sammen i sin Naade til bedste for Vejlbj Menighed.

Ved at korrespondere med Dem har jeg faaet mere og mere Lyst til Gjærningen der. Og jeg er glad ved og taknemlig over i Dem at have med en Mand at gjøre, som jeg kan mærke paa, vil forstaa mig. Gud give saa os to, som har helligt Fællesskab med hinanden, rigtig at blive Venner paa den Grund!

Saa en hjærtelig Hilsen fra min Hustru og mig til Dem og Deres Hustru.

Deres hengivne
Chr. Welding

Søllested 26/9 91
Kjære Pastor Ussing!

Hjærtelig Tak for Deres sidste Brev. Det glæder mig i høj Grad, at der ingen Misforståelser er længere. Vil Herren nu, at jeg skal være Præst i Vejlbj, saa mødes vi altsaa med den Tillid, som er lige nødvendig paa begge Sider.

Jeg vil ikke, at De skal være uvidende om, at jeg jo for et Par Dage siden har givet en Ansøgning ind om St. Pauls Sogneembede⁶⁴ i Kjøbenhavn. Dette tyder imidlertid ikke i fjerneste Maade paa, at jeg forsøger paa at Knibe ud fra Vejlbj, som har mit bestemte Løfte, og det vilde være mig særdeles pinligt, om De mente det. Mine Tanker om Vejlbj er uforandret de samme som, da jeg sidst skrev til Dem, jeg har helt opgjort mit Sind til at modtage og overtage dette Embede, saaledes som jeg har sagt. Alene det, at jeg er en af de yngste Ansøgere om dette ret ansete Embede og, hvad jeg udtrykkelig ønsker, at De skal vide, at min Svigerfader *ingensomhelst Indflydelse udøver* til Fordel for mig ved dette Embede, er jo nok til at vise, at her ikke kan være Tale om et Forsøg paa at ville trække mig tilbage fra Dem.

At jeg dog søgte det, skyldtes et Sammentræf af forskellige Omstændigheder. Jeg havde tænkt paa St. Pauls før, men igjen opgivet det; da jeg saa forleden Dag hørte, at der var blandt Ansøgerne ogsaa nogle jævndrengende, bestemte jeg mig til at søge det alligevel, da jeg vidste fra paalidelig Kilde, at det vilde trække ud med Vejlbj. Jeg havde jo ventet Vejlbj opslaaet midt i Septbr., nu hørte jeg, at det tidligste Valby Kirke bliver indviet, er Allehelgensdag, altsaa bliver der rigelig Tid imellem de to Besættelser. St. Pauls er udløben for over en uge siden (det er endogsaa tvivlsomt, om min Ansøgning kommer med), saa vil det blive besat, inden Vejlbj slaaes op. Altsaa har jeg ment, at det ikke kunde være til nogen Gene for Dem, og fremfor alt, at jeg uden Betænkning overfor mit Løfte kun-

de gjøre det. Men ikke det alene, men ogsaa at jeg *burde* gjøre det, da jeg *ikke havde fuld Vished* for, at jeg skulde til Vejlby, eftersom jeg hidtil nærmest havde været draget til Kjøbenhavn. Derfor vilde jeg netop lade Herren raade, og gav, da der endnu var Lejlighed dertil, Ansøgning ind om det Embede i Kjøbenhavn. Faar jeg Nej der, kan jeg saa meget tryggere gaa til Vejlby.

I disse Overvejelser er jeg vis paa, at De vil forstaa mig. At være fuldt villig til at gaa til Vejlby (og, jeg kan jo føje til, at jeg gjerne ville det) og saa være vis paa, at skulle derhen er jo to højst forskellige Ting, det sidste vilde der jo ikke være ret megen Mening i. Altsaa: naar Vejlby slaaes op, søger jeg det og ikke andet.

Tak for Tegningen over Boligen, den ser jo særdeles tiltalende ud. Illum var her i forrige Uge; det var ikke meget nyt han fortalte, næsten mest om Aarhus; han vilde jo ogsaa gjerne, at jeg skulde komme derover.

Med venligst Hilsen til Dem og Hustru fra os begge her!

Deres hengivne
Chr. Welding

Søllested 17/12 91
Kjære Pastor Ussing!

Ja, nu har jeg afsendt Ansøgning om Vejlby. Herren styre det nu i sin Naade og Visdom til det bedste for begge Parter!

Det var mig noget overraskende at se af Opslaget, at Embedet var adskilligt større end jeg havde tænkt (c. 3400 Kr.); jeg kunde ikke lade være at anstille den menneskelige Betragtning, at det vel var for stort til mig i Indtægter, og blev saadan, ærlig talt, ikke videre glad ved det. Der vil jo nok komme en Mængde Ansøgere. Naa, det faar være, Herren faar nok sin Vej i den Sag.

Jeg var uheldig og traf hverken Goos eller Kontorchefen i Kjøbenhavn, men jeg kunde ikke blive længere. Det var, som om jeg ikke skulde træffe dem.

Hils saa Deres Hustru paa det hjærteligste fra mig, og begge to skal De have en kjærlig Tak for den Eftermiddag, jeg tilbragte hos Dem. Det var jeg rigtig glad ved. Tak, fordi De tog saa venligt imod mig.

Saa ønsker jeg Dem og Deres Hus en god og velsignet Julefest i Vor Herre Jesu Navn.

Med hjærtelig Hilsen, ogsaa fra min Hustru.

Deres hengivne
Chr. Welding

Welding søgte og udnævntes 9/2 1892 til embedet i Vejlbj blandt de 8 ansøgere, hvoraf han klart hævdede sig, 16/4 92 kom så de ”præstelige Forretninger” ved Sindsygeanstalten til.⁶⁵

2/6 1892 skrev Skat Rørdam til Otto Møller: Han havde talt ved et kirkeligt møde om ”Folkekirke og Menighed” og udtalt sig ”imod de Forsøg, som man nu hist og her bl.a. ogsaa i Kbhvn. foretager sig paa at danne ”Menighedssamfund”, som skulde udgøre den sande Menighed indenfor Folkekirken” efter Ussings forslag i hans bog ”Kirke- og Menighedsliv”. Under et besøg forud i Vejlbj havde Rørdam ”god Lejlighed til at studere den Sag paa Stedet, idet Ussing havde faaet et saadant Menighedssamfund oprettet der i Sognet (han udgav endog en trykt Aarsberetning derom); jeg fandt at der var adskillige rigtig brave troende Msker i Sognet, som det var en Glæde at tale med, men Menighedssamfundet og de forskellige Historier, man udfra det havde sat i Gang, var noget opstillet Stads uden virkelig Rod. –

Hele Tanken derom er aabenbart ikke andet end et af de mange i Tidens Løb gjorde Forsøg paa at give Guds Menighed en *synlig* Skikkelse, og dette Forsøg maa derfor nødvendig mislykkes, ligesaavel som de tidligere”. – Retfærdigvis må det bemærkes, at Rørdam her – modsat tidligere – ikke nævner, at den sande menighed ikke blot skulle være Guds sande menighed, men som sådan være præstens medarbejdere i sognet i kirkeligt arbejde, og ikke for deres egen egen frelses skyld, men for menighedens.⁶⁶

18/10 94 skrev Welding i et familiebreve: ”Jeg tror nu ikke, vi bliver ret længe her i Vejlbj det tænker vi os da ikke. Det er i mange Henseender et rart Sted, men i aandelig Henseende meget kummerligt. Det er en græsselig tung og vanskelig Befolkning her”. 19/4 95 afgik en ansøgning om at blive sognepræst i Hellig Kors Sogn, sognepræsten der havde fundet stedet vanskeligt at arbejde i og kum-

merligt aflønnet (KhS 1999 194f). Til ønsket om forflyttelse kom for W. "den Tanke, at som min Lyst driver mig til at tage Arbejde op blandt Smaakaarsfolk, jeg ogsaa har nogen Evne til dette Arbejde".⁶⁷

Stiftsprovst H. Sørensen anbefalede denne flittige og samvittighedsfulde mand, "der virker til Velsignelse for Vejlbys Sognemenighed". Han tilhører Indre Mission, men er ikke yderligtgående. - Biskop Clausen bemærkede, at W., "kun i 3 Aar" har været i Vejlbys, men gav god anbefaling til en god prædikant og virksom præst. Han har været i hovedstaden, og da han tror at kunne magte de besværlige forhold i det omfangsrige sogn, så vilde det glæde bispem "om det kunne lykkes ham med Held at arbejde i den socialistisk sindede Arbejderbefolkning og løfte den til et bedre og højere Syn paa Livet". Ansøgningen var forgæves.

28/9 95 søgte Welding det ret beskedne embede som 2. rkp. ved Holmens kirke i Kbh.⁶⁸ Stiftsprovsten var nu mere positiv: Den velbegavede unge og meget arbejdsdygtige, flittige og trofaste præst i al hans gerning anbefalede han indstændigt "for dette Embede". Biskop Clausen anslog nye toner: W. havde "smukt forstaaet at tage Gerningen op" efter Ussing ligesom han ved sin forkyndelse og omgængelse havde "draget Folk til Kirke og virket til Udvikling af et sundt Menighedsliv". Han vil gøre god fyldest i det søgte embede. - 11/11 95 skrev Otto Møller til Rørdam: "Det er jo rart for Dig, at Welding kom til Kbhvn, hvis han ellers kan forliges med Schepele. Jeg hører, at Welding er lavkirkelig over alle Maader,⁶⁹ og det passer nok ikke der". - Men da Vejlbys blev opslået som ledigt embede, bragte Dansk Kirketidende foruden meddelelse derom tillige "Private Oplysninger om Embedet", antagelig skrevet af den forflyttede / afgåede præst. Her skrev Welding: 1500 mnskr. + patienter og sommerbeboere i krattet, ca. 40 familier. Ny godt bygget og velindrettet bolig for en mindre Fam. (7 Værelser) - og om sognet: "En gammel, oprindelig indremissionsk Vækkelse i Sognet. En fast Menighedskreds, Menighedshjem". Metodistisk forsamlingshus, hidtil ingen fremgang., - Og om Befolkningen: "behagelig". Endelig om arbejdet på sidsygehosplitalet: Prædiken hver helligdag til sidstjenneste. "En vanskelig og lidet tilfredsstillende Gerning."⁷⁰

Vi bør dog følge Welding lidt videre i hovedstaden, han som i Søllested havde arbejdet sammen med missionsfolkene og kom fra Vejlbys anbefalet som mådeholden missionsmand af stiftsprovsten.

Ved Holmens kirke havde han kun højmesse hver fjerde søndag.

Det kunne forklare, at han ikke havde samlet "en større Menighedskreds om sig", skrev Holmens provst H.M. Fenger,⁷¹ sammen med det, at "hans ejendommelige Begavelse som Prædikant først langsommere vil blive forstaaet og skattet af Menigheden". Ellers var W. forud af Fenger kaldt "en begavet Mand, frisk og ejendommelig i sin Forkyndelse". Han havde stiftet søndagsskole og en ungdomskreds og har "vistnok særlig Greb paa at samle, vække og interessere de unge Kristne". Sådan skrev Fenger 4/12 1901 ved ansøgning om sognepræsteembedet ved Trinitatis kirke, hvortil W. ikke kom. Heller ikke blev det til embede ved Skt. Olai Kirke i Helsingør. Fenger påførte ansøgningen derom: En ejendommelig mand med evne til at se nye synspunkter i det gamle evangelium. "Han har endog særlige Evner til at vinde de unge". Samarbejdet havde været en glæde, forflyttedes han, "vil vi alle savne ham". Bedre gik det ikke ved Skt. Jakobs kirke i Kbh., hvor P. Krag havde samlet en meget stor menighed, vel hjulpet af et aktivt Menighedssamfund og unge kapellaner (KhS 1999 188). 7/5 03 mente Welding ikke, at noget hos ham "vil være til Hinder for Samarbejdet med den Menighedskreds og det Menighedsarbejde", som der havde været hidtil. Fenger skrev om "stor Nidkærhed" i snart 8 år i alt menighedsarbejde; navnlig overfor de unge kristne har W. stor interesse og vist betydelige evner i søndagsskole og ved ungdomsmøder.

1904 blev sognepræsteembedet ved Vor Frelzers kirke ledigt, da P. M. Larsen (KhS 1999 184) efter 12 år ved kirken var flyttet til "Marmorkirken". Lønnen var godt 4.000 Kr., hvis der ikke til de "vistnok 14-15.000 Mskr." kom en res. Kapellan. Det hed også i de privat meddelelser om embedet: "I en Aarrække grundtv. Forkyndelse. En yngre Mand af denne Retning heldigst".⁷² Der kom 21 ansøgere, de 2 første var grundtvigske. L.F. Jensen, 26 år ved Trinitatis kirke, de sidste 9 som sognepræst, 59 år (KhS 1999 177f) og Welding 13 år yngre. Menighedsrådet havde ministeren givet lejlighed til at udtale sig, men det havde ikke kunnet samle sig om nogen bestemt. Ministeren udnævnte Welding. Rørdam havde holdt sig tilbage i påtegninger ved de ovennævnte ansøgninger og havde henholdt sig til stiftsprovst Paullis erklæring og blot tilføjet: Jeg er overbevist om, at ansøgeren "med stor Troskab og Dygtighed vil varetage" det søge embede.⁷³

1911 blev det ganske vel aflagte sognepræsteembede ved Helligåndskirken ledigt, sognepræst Edv. Blaumüller var død og kapellannen J.P.W. Clausen var 18. og 23/5 valgt til præst for Københavns

Valgmenighed. Han var gift med Herdis Rørdam, søster til Weldings hustru.⁷⁴ Om embedet oplystes: Netto Indt. c. 6.300 Kr. Enkepens. 8-9000 Mske. Ingen kkelig Retn. særlig fremtrædende. Ingen Sognebl. i nævnev. Tal. Ingen Sekter. Gammeldags præget Sogn. Organ. Men. pleje. Intet Men. raad". – Der kom 7 ansøgere.

Af dem udnævntes 5/12 11 Welding, som "ifølge Alder, Anciennitet og øvrige Kvalifikationer" bør gaa forud for andre.⁷⁵ Fenger havde nævnt hans iver og dygtighed i gerningen, og med sin "ejendommelige Forkyndelse" har han samlet "en stadig voksende Kreds fra hele Byen", så han ville gøre god fyldest. Biskop H. Ostenfeld tilføjede: "en stærk Personlighed, som har noget paa Hjerte" og "Evne til at gøre det paa en ejendommelig frisk og andspræget Maaade" og med "Evne til at faa de Unge i Tale". Welding blev i embedet i 22 år og prædikede efter afskeden i sin gamle kirke, i Vartov eller Slotskirken lige til sin død i 1939.

Oktober 1917 skrev Welding om Kirkeligt Samfund af 1898: "Det skal tjene til at vække Mennesker op", det "arbejder ikke ud fra Pietismens Livssyn, snarere et grundtvigsk."⁷⁶ 1904 havde han sagt i et foredrag: Det gælder for den der vil tage en gerning op i hovedstaden om "foreløbig at holde sin Grundtvigianisme indenfor Vesten, dvs. at han beholder sin Kristendom og sit grundtvigske Livssyn og gør sin Gerning ud derfra – og saa gør han den bedst – men stadig husker paa, at han først og fremmest maa se til at hjælpe disse Mennesker til Kristendom – saa kan der altid siden blive Tale om Grundtvigianisme".⁷⁷ 1908 talte W. da Kirkelig Ungdomsforening flyttede til "Grundtvigs Hus", at her kom en åben forening, der ville rumme både de bevidst troende og de unge, som er sig bevidst, at de endnu ikke er det, blot der rører sig indre liv i dem, også tanker om Gud og som de ønsker at få rede på. Arbejdet i foreningen var taget op og agtedes fortsat af grundtvigske folk. Jeg skulle mene, "at vi fra vor Side havde særlige Betingelser for at kunne tage denne Gerning op. Ikke alene fordi vi, der har lært hos Grundtvig, lærte at forstaa, at Frihed er uopløselig forbunden med alt ægte Arbejde i Aandens Tjeneste. Men endnu mere, fordi ingen har som Grundtvig kunnet klare Kristentroen og Kristenlivet for et Menneske". Han forstod at trække kristenlivets linjer op og har vist os, "at Frelsesværket med et Menneske er Herrens og helt hans; et Menneske har intet andet at gøre dermed end tage imod; derfor maatte hans Kristendom nødvendigt blive en Sakramentkristendom".⁷⁸

Ved Weldings død gengav Højskolebladet 1939 hans udsagn om

sit virke som sognepræst ved Helligåndskirken: "Sognets Folk kom ikke, men derimod kom der efterhaanden andre fra hele Byen. Det blev en Slags Valgmenighed. De kom og løste Sognebaand, og det blev en meget tæt sammenvokset Menighedskreds; vi var Venner alle sammen". Der kunne jeg tone rent flag, det vidnesbyrd Grundtvig førte frem i den danske kirke: "Vi døber dem i Jesu Navn, de kan ej blive mindre. Der er det sagt saa tydeligt, som det kan siges, at det ikke er Mennesket, der skal gøre noget, det er Gud, der gør hele".

Her er vejs ende: Ussing er fulgt på vejen frem og til han nåede at være strategen for Københavns kirkelige omordning med mange små nye sogne – arbejdssteder for troende præster og den levende menighed for at vække og samle sande troende – og Welding nået frem til et klart grundtvigsk standpunkt og en art "valgmenighed", hvis medlemmer kunne dele videre ud for intet, hvad de havde fået for intet.

Jeg skylder megen tak til Jens Nørregaard og Hal Kochs Mindefond for økonomisk støtte til mine kirkepolitiske studier om tiden 1870-1900, især til renskrift til diskette og fotokopier, der er tildelt mig i årene 1994-2000, og jeg er ligeså megen tak skyldig til Velux fonden, som for årene 2001-2002 har til delt mig støtte til samme formål

Carl Trock

Forkortelsler

E I Henry Ussing: Min Livsgerning, som jeg har forstaaet den, bind I (Kbh. 1939).

KB: Det kgl. Bibliotek.

KhS: Kirkehistoriske samlinger.

RA: Rigsarkivet.

I M: Indre Mission, ledet af Vilh. Beck. IMT: Indre Missions Tidende, red. Beck.

Kbh. I M: Københavns Indre Mission.

Møller-Rørdam: Breve mellem Otto Møller og Thomas Skat Rørdam 1854-1909, I-IV ved Erik Nørr (Odense 1999).

MB: Medlem af bestyrelse.

Niels Petersen: Kultusministeriet, Organisation og arkiv (Kbh. 1984). Deri anvendt p. 241 og 247 fra 1. kontor: 1-68 Forestillinger til kongen om udnævnelser og afskedigelser, 2752-3055: Ansøgninger om gejstlige embeder indtil 1915 (ansøgninger, der førte til udnævnelse findes ikke her, måske ved journalsagen); 2722-2751: Fortegnelse over ansøgere til gejstlige embeder.

Noter

1. Henry Braem Ussing (1855-1943) var i 1877 teol. kandidat, og fortsatte teol. studier i Tyskland og i England (det sidste med betænkelighed hos hans lærer professor Peder Madsen, det var for uvanligt). Det blev også til Rom-rejse og overalt søgte han også at sætte sig ind i praktisk kirkeliv. – Fra Rom begyndte han 13/3 1882 at søge præsteembeder, 5, deraf 3 i Århus stift, var forgæves; bortset fra Skt. Hans-Skt. Olai i Hjørring var det alle landsogne. Jeg slutter ud fra den første om ansøgningernes art; de sluttede: Idet ”Herrens Kald synes mig stedse tydeligere”(jfr. E I 50f) tror jeg at turde og burde søge ”stolende paa Herrens Hjælp i min Fremtids Gjerning, om jeg maatte findes værd at blive Ordets Tjener”. U. havde først bedt B.J. Fog om anbefaling. Den daværende Århus-bisp havde stået i et ”nært med Aarene i Inderlighed altid voxende Venskab” med U.s fader og havde fulgt søn-

nens udvikling. U. havde udmærket sig blandt sine jævnaldrende og havde et "aabent Sind og Hjerter for det Hellige, og viist sig greben af Christendommens Sandhed, Alvor og Kjærlighed og Iver for at virke for den". Da han attrår at blive præst "under mit Tilsyn, kan jeg kun udtale, at det vilde være mig en stor Glæde at modtage ham". (Bruun Juul Fog (1819-96) kandidat 1843, adjunkt, 1847 sp. Næstelsø-Mogenstrup, 1857 rkp. Holmens kirke og der 1867 sp. og provst, biskop 1881 Århus og 1884-95 Sjællands stift. Jfr. KhS 2000 40f). Professor Peder Madsen var også bedt om anbefaling og skrev: Jeg har kendt ham nøje fra hans første studenterår, han var afgjort en af de allerdygtigste og mest lovende studerende. "Hans hurtige og sikre Opfattelse, hans Tænksomhed og Flid" gjorde, at han vandt sine læreres og medstuderendes tillid og gode forventninger. Efter eksamen har han fortsat sine studier, navnlig med dogmatik og apologetik. Han har tillige følt sig hendraget til praktisk kristeligt arbejde. Jeg er ikke i tvivl om, at han med dygtighed og stor iver for Guds riges sag vil virke til velsignelse, hvor han måtte komme. P. Madsen håbede tillige, at han ikke slap de teol. studier, (Peder Madsen 1843-1911, professor i dogmatik 1875-1909, Sjællands biskop 1909-11. Jfr. P.G. Lindhardt: Kampen om det teologiske fakultet, Jyske Saml., Ny Rk. III 217ff). – Med bedste eksamen og så fine anbefalinger udnævntes U., og ingen af de 8 medansøgere kunne føle sig forbigået med urette.

2. Christen V.V. Møller (1845-1925) var 1874 kapellan og 1883 sognepræst ved Skt. Pauls kirke i Kbh., 1891 sp. Gamborg, 1896 sp. Skt. Peders kirke, Slagelse og blev 1905 biskop over Ålborg stift, han var da næstformand i det grundtvigske Kirkeligt Samfund af 1898. P.G. Lindhardt: 5 Aalborg-bisper 155ff. KhS 1979 187f.

3. Julius Friis Hansen (1856-1905), kandidat 1880, studerede videre, 1882 kateket Kgs. Lyngby, 1889 sp. Olsker-Allinge og 1897 Kirkefondets sekretær.

4. Derom skrev U. i Berlingske Tidende 1880, 1-2 september.

5. A. Marie C.H. Blom (1851-1923) gift 24/10 1882 med Henry Ussing.

6. U. fik opfordring fra Dansk Missionsselskab om at modtage 2 missions elever i sit hjem og uddanne dem til missionstjeneste ude jfr. E. I 74.

7. For "Foreningen til Arbejdernes Selvhjælp i Vejlbj", oprettet 1889, findes trykte love. Medlem kunne enhver arbejder i Vejlbj blive ved at forpligte sig til at betale mindst 50 øre ugl., når vedkommende havde regelmæssigt arbejde. Renter kunne delvist udbetales, for pengene indsattes i en sparekasse. Disse kunne hæves under langvarig arbejdsløshed. Foreningen havde også til formål at "udvikle og dygtiggøre Arbejderne ved Foredrag o. a.l."

8. 1/6 90 skrev H.O. Lange, en af Kirkefondets fædre (jfr. KhS 2000 41ff): "Det er underligt med Ussing; han, som seer saa klart i Theorien, kan synes i Praxis at være mindre klar; hans Menighedssamfund er vistnok ikke solidt grundet. Netop fordi han er større i Theorien end i Praxis, er hans Plads

herinde ved Universitetet. H.O. Lange: En Mindebog ved P. Helweg-Larsen, 228 (Kbh. 1955).

9. Jfr. E I 61: Enkelte troende fra Århus fandt vej til Vejlbj.

10. U. begyndte 1887 at søge fra Vejlbj og begrundede det 18/3 87 sådan: Væsentligst skyldes det "et Ønske om at komme til at virke i Hovedstaden" det er "et indre Kald", tillige kom ønsket om at forbedre økonomien, de var i Vejlbj "fattige"; 13/9 88 hed det: Jeg føler mig "bestemt draget" til hovedstaden og mener, at jeg bør tilbyde min tjeneste – og 4/1 90: Menighedslivet i Vejlbj er så "fuldt udviklet" at hans samvittighed tillod U. at søge, tillige havde han en bestemt følelse af, at det var Guds vilje, at han tilbød sig, jfr. KhS 1999 190f. jfr. 208f.

11. Jens Vahl (1828-98) 1869 sp. og provst Øster Snede og sidst sp. Nr. Alsløv, udgiver af Almindelig Kirketidende, 1890 indsat som formand for Dansk Missionsselskab (DMS).

12. Jfr. Elith Olesen: Børn og Unge i Dansk Kirkeliv, 48ff, 128ff (Kbh. 1958). – Johan Vilhelm Beck (1829-1901) kandidat 1854, 1856 pers. kapellan hos faderen i Ubby, 1865 sp. Ørum-Ginnerup, 1874 sp. Ørslev-Solbjerg. 1861 MB Indre Mission reeelt dog formand og 1881 formelt fmd.

13. Hverken i Indre Missions Tidende eller Fra Bethesda anmeldtes skriftet.

14. Et hjemligt økumenisk mødearbejde, begyndt 1880, referater udgaves i 1889 ved Johs. Schrøder: Friis Hansen 40 ff og Harald Westergaard 57ff. Friis Hansen havde udgivet "De nødlidende og Folkekirken. En Opfordring til Kristne" (Kbh. 1888). – Den anmeldte Jul. Steen i Fra Bethesda 1888, 637: Heri er ethvert troende menneske alt i alt enig. – Harald Westergaard (1853-1936), professor i statskundskab 1886-1924. Han var nok den af kredsen, der tog Københavns kirkelige situation alvorligt og tillige erkendte kirkens ansvar overfor det sociale. (En strøtanke var: Tænk hvis 50 præster indmeldte sig i Socialdemokratiet, da ville det føle solidariteten og indstille de mange angreb på kirken. Men han var betænkelig ved, at tog kirken det sociale spørgsmål op, var der stor fare for at få navnekristne med, for de ville bruge kristendommen til at holde de lavere klasser nede. Tilsv. IMT 1891 537). Når han da tav derom skyldtes det også, at han først kunne gøre gavn, når han selv havde "faaet en grundmuret Overbevisning og dens Fødsel lader sig ikke fremskynde". Men hverken han, Friis Hansen eller Ussing fik for kirkens svigt i storbyen tid til ligeså kraftigt at påtale dens svigt i det sociale spørgsmål ved at undlade indsigelse mod de fattiges kår, se især Torben Christensen i KhS 1976, 292ff, citatet 319.

15. Fra Bethesda 1889 513-23 og særtryk.

16. Et helt andet initiativ af U. var "Foreningen Til Fremme af *Tarvelighed og Ærbarhed* i Klædedragt". Det var dels titlen på et foredrag af Ussing 2/11 1889 i Bethesda, dels på en forening med 8 kvinder i bestyrelsen, med kasserer og love. Den vendte sig imod luksus ved klædedragten, og ifølge 1. Peter 3,3 også iøjnefaldende pynt ved håropsætning og smykker. Derfor skulle foreningens medlemmer ved fordringsløs, ja tarvelig klædedragt op-

muntre andre til det samme. Det nævntes derfor hvad de ville afholde sig fra at bære eller fra, tx. at gå med blottet hals og arme. Der krævedes intet løfte, men et kontingent på 50 øre og ved indmeldelse betaltes "Foreningens Mærke med 1.50 Kr.". Der kunne komme flere love. – Det var knap nok for at spare penge, der kunne komme fattige til gode, at Ussing tog sagen op i foredraget. Han begyndte med de gamle profeter, der revsede udskjelser i klædedragten, kom ved 1. Peter 3.3f til at det smittede kristne. Biblen taler om at tildække nøgenhed og om blufærdighed. Klædedragten skal skærme mod kulde, være hensigtsmæssig, give udtryk for personligheden, mens moderne uniformerer. Den sande skønhed er umiddelbar, mens forfængelighed vender tankerne fra at være til at synes. Der er tale om en samfundssygdom og om uselvstændighed. Ikke al luksus er utilladelig, men kan fremme etiske værdier og vise sin berettigelse ved dybere udvikling af ånds- og hjertelivet. Men fænomensygen fører til et umådeligt spild af kræfter, den sluger tusinder af kvinders bedste tid og kraft. Og for mangan en ung pige er dragten blevet vejen til det første fald og videre til den dybeste usædelighed. Giftige spirer spredes fra fint koketteri. Hvilke mængder af penge går til. Fra et kristeligt, ja ethvert menneskekærligt standpunkt er det en stor ting i livet at hjælpe i nød, at få en ny hat hører til de små. Egentlig drejer det sig om al luksus i møbler, selskabsliv, ja om al overdådighed. Ussing sluttede: Ulykken er stor. "Tusinder af Kvinder ofres, Tusinder af Hjem ødelægges, og Samfundets bedste Kræfter gaar til Spilde. Lad de kristne kvinder ikke betænke sig på at handle efter Herrens ord: "I ere Jordens Salt!" - Foreningen og foredraget fik venlig behandling af Schat Petersen i "Fra Bethesda", som undrede sig: "At le ad denne Forening er ikke rigtigt, at sørge over den er vel meget, man kan være kjed af den. Blot den ikke eksisterede, det er en kjedelig Forening!" (1890 310-13). – Beck skrev: Jeg ynder ikke formaninger mod enkelte synder, som savnes i den hellige skrift, man bliver hængende derved, og glemmer kampen mod det fordærvede hjerte. Men skal der prædikes helliggørelse, må der tales mod enkelte synder. Ingen vil fortryde at læse skriftet (IMT 1889 221). – Foreningen levede indtil 1892, hvor 7 kvinder og fru pastorinde Ussing som en unævnt formand anså det for rigtigt, foreløbig at standse foreningens virksomhed og meddelte det i trykt skrivelse.

17. Om Menighedskonventet se KhS 1996 125f, om Det kirkelige Raad KhS 1995 134ff, jfr. 1971 157ff og 1972 189ff.

18. Jens Nørregaard (1838-1913) cand. teol. 1861, højskoleforstander Thestrup 1866-1908.

19. "Beretning om Det fjerde kirkelige Møde" 14-16. okt. 1890 i København, udg., af M.F. Høfler (Kbh. 1890) 30, 62 og 97.

20. Det offentliggjordes ikke i mødets beretning, men for sig i Fra Bethesda 1890 12, 29.

21. "Tanker til Overvejelse om Menighedsliv og Kirkeliv" forelå trykt tidligt i 1890. Se derom især: "Kirkens Venner" korrespondance ved P. Hel-

weg-Larsen (Kbh. 1955) og "H.O. Lange: En Mindebog" ved samme (Kbh. 1955). P.G. Lindhardt: Den danske kirkes historie VII 357 (Kbh. 1958) samt Kamma Struwe: Kirkerevolution i 1890'erne (Kbh. 1995).

22. Dels især fra Peder Madsens arkiv, KB Add. 1165 c og breve til Volf gengivet i Paul Holt: Nød dem, Københavns Indre Mission 1865-1940 92 (Kbh. 1940), citeres i det flg. "nød dem", - dels i 2 breve fra Ussings arkiv, KB Tilg. 400.

23. P. Rudolf Volf (1838-1926) lic. theol. kateket, 1874 sp. Sct. Stefans kirke, Kbh., 1899 sp. og stiftsprovst St. Heddinge. Formand Kbh. I.M. 1865-67 og 1874-90. Jfr. Rudolf Volf: En gammel Præsts Erindringer 107f (Kbh. 1926).

24. "nød dem" 65. Fra Bethesda var redigeret af L.W. Schat Petersen (1851-1903) professor i Ny Testamente 1887, Julius Steen (1855-1935) kateket og lærer, 1885 rkp. Sct. Johannes kirke, Kbh. (KhS 1999 86, 205f), 1895-1922 sp. Sct. Andreas kirke, Kbh. medredaktør 1885-97.

25. Vilhelm Carl Schousboe (1841-1900) 1875 rkp. og 1879 sp. ved Garnisons kirke, biskop Aalborg 1888. MB Kbh. I.M.

26. Oberstløjtnant Chr. Keyper (1833-1922) og hustru Therese (1847-1929) begge MB Kbh. IM, "nød dem" 97f.

27. Jakob Scavenius (1838-1915) godsejer, MF 1866-95 og 1898-1901, kultusminister 1880-91. Om S.s sædelighedssag se P.G. Lindhardt i Jyske Saml., Ny rk. IV 1958, 97-127 og s.st. 294-305. S. Rambusch: Jakob Scavenius 185ff. (Århus 1988), KhS 1996 131f, 1999 193, 207 og 2000 35ff.

28. Julius Ifversen (1863-1927) 1889 "midlertidig ordineret medhjælper" ved Bethlehems kirken, 1895 sp. Helligkors Kirke, Kbh.

29. U. havde møde med P. Madsen, der motiverede sin uvilje mod at ansætte ham ved Kbh. I.M. med: "Det vilde dog være urimeligt at sætte den mest selvstændige blandt de unge Præster i den selvstændige Stilling". U. svarede at P. Madsen havde uret i begge dele, men det forstyrrede ikke det gode forhold mellem dem, E I 72.

30. Herman Heskjær (1862-1931) 1890 rkp. Kgs. Lyngby og rejsesekretær Magdalenesagen, sidst 1904-31 sp. Vor Frelses Kirke, Horsens.

31. Carl H.E. Jacobi (1843-1914), kandidat 1869, lærer og personel kapellan, 1877 sp. Grenå, 1895-1913 stiftsprovst Aalborg.

32. Carl Chr. Asschenfeldt-Hansen (1856-1934) sp. Sæby 1882-92, 1892 rejsepræst for I.M. med bopæl og missionshus på Frederiksberg, fra 1896 flere jyske embeder, 1904 sp. Nr. Nisum og en tid forstander for højskole og seminarium, stort opbyggeligt forfatterskab jfr. KhS. 1999 211.

33. Søndagsskolernes Verdenskongres i 100-året for arbejdets stiftelse.

34. Fredrik Nielsen (1846-1907) 1877-1900 professor i kirkehistorie, biskop 1900 i Aalborg og 1905 i Århus.

35. H.O. Lange 10/11: U.s foredrag om "Kirkeliv og Menighedsliv er en Begivenhed af første Rang, de maa betragtes som den udførligere Begrundelse af vort kirkelige Program". Ikke få yngre præster er enige med os,

"En Mindebog" 215. – Skat Rørdam skrev 30/5 96 efter at have læst U.s bog: Foredragene vakte "megen Begejstring hos mange". De tanker, han udtaler i den, vil sikkerlig få adskillig indflydelse i fremtiden, især i I.M.ske kredse. Grundtanken er at samle og fast organisere den bekendende menighed. Meget tankevækkende og rigtig godt, navnlig at han fremhæver, at idealet ikke er at den enkelte nøjes med at arbejde på sin egen sjæls frelse, men arbejder for menighedens. Der er dog også noget, der fører lige ud i sværmeri, Møller-Rørdam III 274f.

36. Marie Ussing måtte som emanciperet kvinde nok vække undren i samtalerne i det Madsenske hjem, der synes dog tale om mere end det. U. måtte overfor hjemmets antydede kritik af Marie U. forsvare hende: I ved godt, "at jeg skylder Marie uendelig meget i aandelig Dømmekraft". Med "en Raadgiver med hendes Besindighed og Kritik forenet med Samvittighedens Klarhed og Fasthed" får man råd som Gud vil. – Biskop H. Stein anerkendte U. som dygtig, veltalende og flittig, men spurgte "ou est la femme"? Han frygtede, at U. ved hendes påvirkning ville blive bannerfører i radikal retning, KhS 1999 208f og 192f. Marie U.s indflydelse på U. var ingen hemmelighed, jfr. sp. J.S. Deichmann Brandt 27/9 09 til Otto Møller: "Ussing vilde måske være den bedste på Sjællands bispestol, "men hans kone og børn gør ham umulig", "Mellem Otto og Jakob" II 406. Udg. Erik Nørr (Kbh. 1986).

37. Mads Chr. Madsen (1847-1930), 1872 landbrugskandidat, 1886 teol. kandidat, 1886 sp. Ansager, 1890-1919 sp. Næsborg, Salling og Kornum.

38. U.s tale i Holmens kirke ses ikke omtalt i dagspressen, ej heller nævnt af Skat Rørdam som Holmens provst.

39. Ludvig F. Holmberg (1826-97) ingeniør, professor, søndagsskolemedarbejder, MB Kbh. I.M. 1880-97. – Dette og næste brevstykke efter nød dem 93.

40. Peter *Gabriel* Koch (1858-1922) kandidat 1882, 1885 sp. Vildbjerg, 1889 sp. Herning, 1901 biskop Ribe.

41. Christen Jensen Holt (1866-1933) kandidat 1889, lærer og kateket, 1891 præst og 1900-1933 sp. Nazareth kirke.

42. Harald Høffding (1843-1931) filosof, 1880 docent, 1883 professor, stod tidligt kristendommen fjernt.

43. Volf havde en del til overs for U. og det vidste denne. Da han ønskede at komme til Jesuskirken i Valby var efter faderen professor J.L. U. (1820-1905), der var medlem af Carlsbergfondets direktion, Volf den første der aktivt støttede U. KhS 1999 196, 210.

44. Henrik Scharling (1836-1920) docent 1867, 1870-1920 professor i etik og religionsfilosofi.

45. Tilsvarende havde U. sagt, da han 15/10 90 fremlagde kirkesagen for deltagerne i Bethesdamødet: I Kbh. er sogneforholdene opløst, men der er meget mere trosliv, end mange tænker, og mange alvorligt troende. Der er langt mere liv herinde end antaget, men det er ikke samlet. Fra Bethesda

1891 29f.

45A. Det femte nordiske kristne studentermøde i Hillerød, Fra Bethesda 1890 430, 463, 588, 604.

46. Friis Hansen meldte fra juni 1891 og en missionssekretær *måtte* der til mente en del af bestyrelsen. 19/10 91 valgtes F.W. Steinthal, fundet af Westergaard i London, hvor han var sømandspræst. Han bestred posten til 1897, hvor han måtte forlade arbejdet og blev missionær i Indien. Hans forlovede var blevet gravid før brylluppet, jfr. Elith Olesen: Der stod et vejr fra vest (Kbh. 1997). I øvrigt "En Mindebog" 239 og Kirkerevolution i 1890'erne 176ff. – Steinthal har nok æren af at være den første til at gøre op med gængs præstekritik af socialisterne (som kom mindre offentligt, mere fx ved præstekonventer), da han imødegik M.F. Høflers kortsynede omtale af dem, Fra Bethesda 1894 73, 81, H. Ostenfelds støtte 129.

47. Christian F.A. Welding (1858-1939) 1884 kateket Helligåndskirken, Kbh. gift 1885 med Skat Rørdams datter Gerda Rørdam (1862-1940).

48. Weldings breve til forældrene Frederik W. og hustruen Hanna, samt breve til broderen, der havde faderens navn, i KB NKS 4155 4°.

48A. Fra "Fem Prædikener om Trosliv og Menighedsliv", hvor afskedsprædiken findes 69ff. – I de år lod U. også foredrag trykke, således de apologetiske foredrag i Kbh.: "Kampen mellem Tro og Vantro i Vore Dage", Kbh. 1891 og i 1892 kom: "Hvad er Christendom?" Foredrag ved det nordiske kristne studentermøde i Horten august 1892, Oslo 1892.

49. Thomas Skat Rørdam (1832-1909) kandidat 1855, studier og studierejse England, 1859 dr. phil., 1862 forstander Missionsskolen, 1869 sp. Sønderup-Nordrup, 1873 sp. Rønnebæk-Olstrup, 1880 sp. Helligåndskirken, Kbh., 1886 Holmens provst, 1895-1909 Sjællands biskop. – Otto Møller (1831-1915) kandidat 1858, kateket hos faderen i Gylling, 1870 sp. der til sin død. – Nyudgivet er "Breve mellem Otto Møller og Thomas Skat Rørdam 1854-1909" I-IV, ved Erik Nørr, (Odense 1999). Jfr. især P.G. Lindhardt: Holmens provst 155f og To højirkemænd 300ff, KhS 1999 177ff, 182 og 203f, 1997 117ff.

50. Møller-Rørdam III 56, brev 25/9 85.

51. Denne usikkerhed synes ikke ualmindelig jfr. A.F. Basse der fra mere og mindre grundtvigsk var blevet og forblev "Martensianer", dvs. højkirkelig, eller E. Jespersen og G. Schepelern, der var drevet fra den Beck'ske retning mod grundtvigianismen, den sidste blev siden ret så højkirkelig, KhS 1999 192 og 208.

52. Møller-Rørdam III 141, brev 20/10 86.

53. Ansøgning 1/7 86, på den påførte Rørdam dagen efter: Ansøgeren er en velbegavet og nidkjær ung Mand, der med stor Samvittighedsfuldhed varetager den Gjerning som betroes ham, og jeg tør derfor paa det bedste anbefale ham til at blive Sognepræst. – Dette kunne stiftsprovst C. Rothe ganske tiltræde og på det bedste anbefale ham. Rothe måtte nævne det mislige i, "at Præster saa hurtigt forlade vigtigere Stillinger (som ved Hospitaler), hvilke

de i sin Tid ivrigt have søgt”.

54. Ifølge Trap III udgave var der 1880 713 indb. og 1899 720.

55. 2. rkp. Skt. Peders kirke i Randers og sp. Vorup søgtes af 20, udnævnt blev nr. 15 af ansøgerne Frederik Wilhjelms, af provsten kaldt en nidkær, alvorlig og bevægende forkynder, god til børne- og ungdomsarbejde og tillige med ”særegne Kvalifikationer til at samle og paavirke Arbejderne” i hans sogn, ”der er ledet i den Retning, som Ansøgeren selv tilhører”. Biskop Johs. Clausen anbefalede Wilhjelms på det varmeste til embedet, ”med sine Evner til at omgaas Smaakaarsfolk” kan han lede den vakte bevægelse, han selv tilhører og ”samtidig modvirke det socialistiske Uvæsen” (Jfr. Steens udnævnelse med samme begrundelse, KhS 1999 186). – Welding havde angivet grunden til sin ansøgning med, at skønt han var glad ved gerningen i sin menighed, så følte han ”Lyst og Drift til at komme i en større Præstegjærning, og særlig gerne ”i en Arbejderbefolkning og blandt Smaakaarsfolk, hvis Forhold jeg mener at have Kjendskab til”. Provsten havde ønsket en større gerning for den dygtige og virkelystne præst, biskop V. Sthyr havde tillige skrevet om ”en begavet Prædikant”, vel skikket til at blive købstadspræst.

56. Mattæus 5, 29-30: Hvis dit højre øje forarger dig, så riv det ud og kast det fra dig; thi det er bedre for dig at miste et af dine lemmer, end at hele dit legeme kastes i Helvede. – Og hvis din højre hånd forarger dig, så hug den af og kast den fra dig; thi det er bedre for dig at miste et af dine lemmer, end at hele dit legeme kommer i Helvede.

57. Søllested Højskole var oprettet 1867 takket være Johan Wegener (1811-83) sognepræst Halsted-Aunede 1845-83. Som cand. teol. havde han 1844-45 været Rødding Højskoles første forstander, noget usikker på sine evner der søgte han præstestilling. Forstander var fra 1867 cand. polyt. N.P. G. Jensen, tidl. lærer Hindholm Højskole. Elevtallet var lille, så der blev tilføjede til tider realskole. Danmarks Folkehøjskole 1844-1944, 59f 98.

58. Det er højst tænkeligt det grundtvigske ”dogme” om Trosbekendelsen som Ordet af Vor Herres egen mund.

59. Vilh. Becks tale i Kolding er ikke fundet, men der var et bestyrelsesmøde i byen.

60. Om nygrundtvigianismen se A. Pontoppidan Thyssen: Den nygrundtvigske Bevægelse 1870-1887 (Kbh. 1957) og P.G. Lindhardt: Morten Pontoppidan I 162ff, II 23f og 151ff.

61. Jfr. Møller-Rørdam III 141: Om Weldings opslidende arbejde på Almindelig Hospital.

62. Om Nådensåret og delingen af indtægter og udgifter mellem fra flyttede / afgåede sp. og den kommende, se Matzen og Timm: Haandbog i den danske Kirkeret 340-361.

63. Hvis Illum er præst så må det være hans mellemnavn og han kan ikke identificeres som præst i Århus og omegn.

64. Om embedsledigheden i Skt. Pauls efter Chr. Møllers forflyttelse se

KhS 1999 187. Det er nævnt, at til Langes skuffelse fik nr. 2 af ansøgerne Asschenfeldt-Hansen, en stærk vækkelsesprædikant, ikke embedet. Det var ikke forkert, derimod at nr. 3 Lützhøft fik det. Just det fik professor Fr. Nielsen til at rykke ud da den 6/10 91 udnævnte kultusminister A.H.F.C. Goos (1835-1917) – siden 1862 professor i retsvidenskab og 1875 også i strafferet, MF 1880-84, kongevalgt ML 1885 – udnævnte nr. 3. Goos havde bedt Fr. Nielsen om forståelse for udnævnelsen af den yngste kontorchef C. C. Holm til departementschef (jfr. Niels Petersen 106). Fr. N. skrev 22/10: Udnævnelsen til Skt. Pauls ”yderligere vil fremme det Skin, at vi lever under et Bisperegimente”. Da gerningen i det sogn ”fremfor alt falder blandt Fattigfolk, skulde man synes, at det laa nærmest at vælge en lavkirkelig Mand”, men der er valgt en af de få *intransigante* højkirkelige, der findes i den yngre Præstestand”, der har tjent sine sporer ved artikler i det norske højkirkelige organ. ”At Fog ønsker denne Mand, er forklarligt”. ”Men hvordan kan en kirkestyrelse, der vil være uvildig, foretrække denne, ”der tilmed er kun 11 Aars Kandidat”. Fog mener, at der til Kbh. kun bør foretrækkes højkirkelige. ”Saa længe Deres Excellences Forgænger var en fri Mand” ikke havde sædelighedssagen hængende over sig ”tog han ikke Hensyn til disse ublu Krav”. Men i det sidste år fik vi 3 højkirkelige og nu endnu en. De der havde tillid til Goos’ ”Retfærdighed og Frisind spejdede forgæves efter Motiver til denne mærkelige Besættelse”. Højkirkelige folk vil le have valgt just denne mand. Det er alene retfærdighedsfølelse, der fik Fr. N., til at skrive, han havde ingen kandidat selv. -. Goos svarede 22/10: ”Indstillingen kom til ham fra ministeriet, hvor der ligesom af Goos selv var ”handlet uafhængig af enhver paavirkning fra Sjællands Biskop og andre”. Derimod har der været diskussion med Fog, hvorvidt ansøgninger til sognepræsteembeder i Kbh. skulle forelægges ham til udtalelse. Det troede Goos først var kotyme, men belært om, ”at saadan Forelæggelse ikke var i Brug” aht. ministerens uafhængighed, så et løfte til Fog fra Goos var taget tilbage til ”nogen Misformøjelse for Biskoppen”. – Nr. 1 af ansøgerne var O.N. Glarbo (1848-1916) 1881 sp. Sdr. Sogn i Viborg klart tilsat, efter alle almenne regler stod han for tur. Stiftsprovst Fr. Zeuthen, fremtrædende missionsmand, skrev 30/8: Pastor Glarbos prædikener udmærker sig ved kristen alvor og mildhed, kendskab og troskab til Bibelen og ”en særdeles klar Tankegang, saa de i god Forstand ere populære”. Han har gjort meget for menighedsarbejdet og ”har et varmt Hjerter for de fattige og nødlidende og vil af disse blive savnet”, om han udnævnes. Han har også fortsat med videnskabelige studier. Den højkirkelige biskop J. Swane skrev 5/9 om ”en begavet Præst” der med teologisk ”Dannelse og sin af christelig Kjærlighed og moden Besindighed gennemtrængte Embedsførelse hæver sig ikke lidet over det Almindelige. Hans Prædiken er besjælet, indholdsrig og frugtbar”. Han har udrettet meget, så det er meget beklageligt, at ydre hensyn nøder ham til at søge herfra, hvor han ”vil savnes ingenlunde alene af de ringe Stillede men ogsaa af de dannede i Menigheden” og vanskeligt kan erstattes, ”men

jeg skylder ham min varmeste Anbefaling". Jfr. Swane til Stein i "To høj-kirkemænd" 3/11 91 en "ægte Dygtighed" 143 og den "hjertervindende" Glarbo 215. – Nok Lützhøft skrev om embedet, da han forflyttedes 1904: Med de mange fattige er en mand af det kirkelige Centrum bedst egnet her (Dansk Kirketidende 1904 191) og der kom en sådan. – Fr. N.s antydning af, at Scavenius var ufri i sit sidste år som minister bestyrkes af, at S. først sagde nej til en ny departementschef i kultusministeriet, det var der ikke brug for, og dernæst, for at vinde bisperne alligevel kom med lovforslag om oprettelse af det (Khs. 1996 134), samt Fogs formening om hans indflydelse ved præsteudnævnelser svarer til, hvad der fremgår ved omtalen i KhS 1999 173ff. – Goos kan have ment, at han ved Lützhøfts udnævnelse havde imødekommet Christian IXs ord til ham om, "at han ønskede den "folkekirkelige" Retning støttet", Stein til Swane 21/7 91, To højkirke-mænd 131.

65. Anbefalet af provst og bisp. omtrent som angivet sidst i note 55.

66. Møller-Rørdam III 311f – anderledes se yderlige note 35.

67. I E I 54f skriver Ussing om sognet da han kom: Det var præget af den Bjørnbakske materialisme, som lærerne delte og de var med til at regere sognet. Nogle af I.M.s første missionærer havde vundet "en lille Flok" dog med indflydelse videre ud. Men vækkelsen var ikke plejet fra kirkens side og opløstes igen, nogle var gået til Bering valgmenighed, andre til Luthersk Missionsforening. Men Herren var U. god, så de atter fandt sammen. Den lille kirke (150 siddepladser) "blev straks fuld". Fra Århus kom nogle og der var grøde i luften. Da forkyndelsen "ikke lagde Skjul paa Livsvalgets Alvor blev mange jordbundne vrede", de fleste vedblev dog at komme. -. Skyldes forskellen mellem Weldings omtale af befolkningen og Ussings erindringer om den, at en præsts første embede let bliver noget særligt, og at Ussing overanstrengte både folk og sit eget arbejde, hvad W. mærkede?

68. Kultusministeriets arkiv, 1. kontor har under nr. 3452 aht. påtænkt præstelønningslov opgørelse over indtægterne for præsterne i Kbh. Ved Holmens kirke var nettolønnen i kr. gennemsnitligt i årene 1883-92 for sp. 9867, 1. rkp. 8554 og 2. rkp. 5031.

69. Møller-Rørdam IV 25. 14/8 12 skrev Welding til broderen om den nye Sjællands biskop, H. Ostenfeld: "Han er ikke bispevigtig, søger ikke at træde stort op. Blæser ad Formerne og Reglementerne – er i det hele taget en Bisp, som jeg ønsker ham ... alt dette jævnt ynder jeg meget".

70. Dansk Kirketidende 1895 671.

71. Hans Mathias Fenger (1850-1930) kandidat 1873, lærer, kateket Skt. Stefans kirke, 1878 rkp. Vor Frelzers kirke, lic. teol 1879, rkp. Garnisons kirke 1900, 1930 Holmens provst, kgl. konfessionarius 1917. KhS 1999, 186, 179, 198.

72. Dansk Kirketidende 1904 31.

73. Provst Fenger varierede og forbedrede sin påtegning: W. har arbejdet med stor flid og troskab, han har "samlet en ikke stor, men trofast og meget

paaskønnende Tilhørerkreds" og har særlig gode gaver til at påvirke de unge, ligesom han har virket meget med søndagsskole og konfirmandmøder.

74. Edv. Blaumüller 1886 rkp. Helligåndskirken (KhS 1999 180f) 1805-1908 var Alb. Schack blevet kirkens sp., (KhS 1996 113f) derefter var Blaumüller blevet sognepræst. J.P.W. Clausen (1860-1951) gift med Herdis Rørdam (1861-1950) havde fra 1886 været hjpr. ved Vartov, 1889 rkp. Budolfi kirke, Aalborg, valgmenighedspræst 1897 Sdr. Nærå og 1905 Odense, 1908 rkp. Helligåndskirken og 1911-31 præst ved Københavns Valgmenighed. Det er tænkeligt at han skrev de Private meddelelser om embedet 1911 i Dansk Kirketidende 1911 704. Det var der W. havde begyndt sin præstegerning 1884 og der, hvor svigerfaderen Skat Rørdam begyndte sin i hovedstaden 1880 (KhS 1999 179f). – Efter Rørdams død 1909 havde W. skrevet til sin bror 25/10 09: "Vor gamle Biskop, Gerdas Far, er jo død... Jeg savner ham saa meget, skønt han var en meget stille og umaadelig indsluttet Mand. Men han var en redelig og god Biskop, der var forstaaende overfor de forskellige. Gennem ham syntes jeg, der var nogen Mening i Statskirken".

75. Nr. 4 blandt ansøgerne var Olfert Ricard, der som præst blot havde virket ved Skt. Johannes kirke i Kbh., han havde så den anmærkning "Fortjenstmedaljen i Guld".

76. Brev 23/10 1917 til broderen. W. var blevet konstitueret som formand for Kirkeligt Samfund af 1898 i en overgangstid, idet en selvsupplerende bestyrelse 1918 afløstes af en valgt bestyrelse med Jacob Appel, Askov Højskoles forstander som formand.

77. Foredrag om "Den nye Type" grundtvigianere, hvor W. også sagde: Er grundtvigianismen beheftet med romantik? Den skal nok stå sin prøve. Den har nemlig en kerne og den bliver; kernen er "nok dette: at det er bleven sagt os, hvor Herren er at finde, nemlig i Daabspagten". Der var vel sket en besynderlig sammenblanding af tro og lære. For mange af os er der alvorlige modgrunde til, at vi med redelig erkendelse kan fastholde den af Grundtvig givne formel, "som forekommer os aandelig Vold", at Trosordet er givet disciplene i de 40 dage efter opstandelsen; vi har god hvile ved at antage, "at Trosbekendelsen stammer fra Aposteltiden, er givet af Herren gennem Apostlene ved den Aand, som aldrig lyver". Gør nogen postulatet til et livsværk skader det Grundtvigs værk og vejen for fremgang i det næste slægtsled, Dansk Kirketidende 18/9 1904 633ff.

78. *Hvad vi vil*, tale ved Kirkelig Forenings ny hjem 14/6 1908, Højskolebladet 933ff. -. Nekrologer om "en af Danmarks mest særprægede præster, se Højskolebladet 1939 252ff, Menighedsbladet 1939 267ff.

Summary

As a young rector of Vejlbj, near Aarhus in Jutland, from 1886 to 1892, the first of this article's two protagonists, Henry Ussing (1855-1923) was active in founding a Sunday school and arranging meetings of workers and young people. He also founded a core society of sincere Christians in the congregation. From that, a group of elders was established, people with responsibility for running a church hall for which Ussing had raised the financial means by subscription. The elders were to cooperate closely with the pastor and were given missionary and disciplinary rights and duties.

In addition, Ussing wrote a number of pamphlets and was a keen lecturer, especially in Copenhagen. The writings show him as a purposeful worker towards putting his Vejlbj experiences to use in the capital by educating the laity to independent action in concert with the pastors. In the hastily growing new parts of Copenhagen there was a crying need for smaller parishes, with pastors, church buildings and active groups of missionary-minded lay people. An attempt by Ussing and his friends at furthering the cause by means of the Copenhagen Internal Mission Society was frustrated as were also Ussing's hopes for employment in Copenhagen: suspicions towards him and his extraordinarily active wife on the part of the establishment proved too strong, at least initially.

But at long last he got a Copenhagen parish and became the leading strategic spirit in the campaign for new parishes and small churches. He reflected carefully on the question of a right minded successor for Vejlbj and ended up with recommending Christian Welding (1858-1939).

Like a good many other young churchmen, Welding was in doubt as to where he belonged: in the "Internal Mission", the rapidly growing pietistic movement, or with the Grundtvigians, a more culturally open grouping. When, after four years in Vejlbj where he had tried to follow Ussing's principles and guidelines, he came to Copenhagen, he was still uncertain, but in the course of his life there, in three different parishes, he gradually gained clarity and became a prominent – though highly independent-minded – Grundtvigian.